

OSZTRÁK-MAGYAR VÖRÖSKÖNYV

DIPLOMÁCIAI ÜGYIRATOK

**AUSZTRIA-
MAGYARORSZÁGNAK
ROMÁNIAHOZ**

VALÓ VISZONYÁRÓL
AZ 1914. ÉVI JÚLIUS
HÓ 22-TŐL 1916. ÉVI
AUGUSZTUS HÓ 27-IG
TERJEDŐ IDŐBEN

NÉPSZERŰ KIADÁS
A HIVATALOS KIADÁS
TELJES SZÖVEGÉVEL

BUDAPEST, 1916. — AZ ATHENAEUM IRODALMI
ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSULAT KIADÁSA

TARTALOM.

1914.

	Oldal
1. Gróf Berchtold— gróf Czernin Ottokárhoz. Távirat, de dato Wien, július 22.....	1
2. Gróf Berchtold — gróf Czernin Ottokárhoz. Távirat de dato Wien, július 26.....	1
3. Gróf Czernin Ottokár — gróf Berchtoldhoz. Távirat, de dato Sinaia, július 28	2
4. Gróf Czernin Ottokár — gróf Berchtoldhoz. Távirat, de dato Sinaia, augusztus 4	3
5. Gróf Berchtold — gróf Czernin Ottokárhoz. Távirat, de dato Wien, augusztus 4.....	4
6. Gróf Czernin Ottokár — gróf Berchtoldhoz. Távirat, de dato Sinaia, augusztus 5	4
7. Gróf Czernin Ottokár — gróf Berchtoldhoz. Jelentés, de dato Sinaia, augusztus 6.	4
8. Gróf Czernin Ottokár — gróf Berchtoldhoz. Távirat, de dato Sinaia, augusztus 8	6
9. Gróf Czernin Ottokár — gróf Berchtoldhoz. Távirat, de dato Sinaia, augusztus 23	6
10. Gróf Czernin Ottokár — gróf Berchtoldhoz. Távirat, de dato Sinaia, szeptember 13	7
11. Gróf Berchtold — gróf Czernin Ottokárhoz. Távirat, de dato Wien, szeptember 14	7
12. Gróf Czernin Ottokár — gróf Berchtoldhoz. Jelentés, de dato Sinaia, szeptember 19	7
13. Gróf Czernin Ottokár — gróf Berchtoldhoz. Távirat, de dato Bukarest, szeptember 22.....	8
14. Gróf Czernin Ottokár — gróf Berchtoldhoz. Távirat, de dato Sinaia, szeptember 23	9
15. Gróf Czernin Ottokár — gróf Berchtoldhoz. Távirat, de dato Sinaia, szeptember 28	10
16. Gróf Czernin Ottokár — gróf Berchtoldhoz. Távirat, de dato Sinaia, szeptember 29	10
17. Gróf Czernin Ottokár — gróf Berchtoldhoz. Távirat, de dato Sinaia, szeptember 30	10
18. Gróf Czernin Ottokár — gróf Berchtoldhoz. Távirat, de dato Bukarest, október 2.....	11
19. Gróf Czernin Ottokár — gróf Berchtoldhoz. Távirat, de dato Sinaia, október 9.....	11
20. Gróf Czernin Ottokár — gróf Berchtoldhoz. Jelentés, de dato Sinaia, október 9.....	12

	Oldal
21. Gróf Czernin Ottokár — gróf Berchtoldhoz. Táviratodé dato Sinaia, október 10.....	13
22. Gróf Czernin Ottokár — gróf Berchtoldhoz. Távirat, de dato Sinaia, október 10.....	12
23. Gróf Czernin Ottokár — gróf Berchtoldhoz. Távirat, de dato Bukarest, október 17.....	13
24. Gróf Czernin Ottokár — gróf Berchtoldhoz. Távirat, de dato Bukarest, november 14.....	14
25. Gróf Czernin Ottokár — gróf Berchtoldhoz. Jelentés, de dato Bukarest, december 2.....	14

1915.

26. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Bukarest, március 4.....	16
27. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato , Bukarest, március 18.....	17
28. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Bukarest, április 24.....	17
29. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Bukarest, május 11.....	17
30. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Bukarest, május 21.....	18
31. Báró Burián — gróf Czernin Ottokárhoz. Távirat, de dato Wien, május 23.....	18
32. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Bukarest, május 26.....	19
33. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Bukarest, június 9.....	20
34. Báró Burián — gróf Czernin Ottokárhoz. Távirat, de dato Wien, június 10.....	20
35. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Bukarest, június 23.....	21
36. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Bukarest, június 26.....	21
37. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Bukarest, július 13.....	22
38. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Bukarest, július 16.....	22
39. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Sinaia, augusztus 28.....	23
40. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Sinaia, szeptember 10.....	23
41. Báró Burián — gróf Czernin Ottokárhoz. Távirat, de dato Wien, szeptember 11.....	24
42. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Bukarest, szeptember 14.....	24
43. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Bukarest, szeptember 17.....	26
44. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Sinaia, szeptember 22.....	27
45. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Bukarest, szeptember 24.....	27

	Oldal
46. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Bukarest, szeptember 24.....	28
47. Báró Burián — gróf Czernin Ottokárhoz. Távirat, de dato Wien, szeptember 25	28
48. Báró Burián — gróf Czernin Ottokárhoz. Távirat, de dato Wien, november 3.	29
49. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Bukarest, november 4	29

1916.

50. Báró Burián — gróf Czernin Ottokárhoz. Távirat, de dato Wien. március 7.....	30
51. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Bukarest, március 10	30
52. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Bukarest, május 12	31
53. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Jelentés,- de dato Bukarest, május 13	32
54. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Bukarest, május 26	34
55. Ns. Wodianer követ — báró Buriánhoz. Távirat, de dato; Bukarest, június 10	35
56. Ns. Wodianer követ — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Bukarest, június 11	35
57. Ns. Wodianer követ — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Bukarest, június 11	36
58. Ns. Wodianer követ— báró Buriánhoz. Távirat, de dato Bukarest, június 12	36
59. Ns. Feiner főkonzul — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Galac, június 12	36
60. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Bukarest, június 17	37
61. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Jelentés, de dato Sinaia, június 19	38
62. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Sinaia, június 24	39
63. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Sinaia, június 25	40
64. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Bukarest, június 27	41
65. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Bukarest, június 27	42
66. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Jelentés, de dato Sinaia, június 28	42
67. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Bukarest, június 30	44
68. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Jelentés, de dato Sinaia, július 1	45
69. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Sinaia, július 7	47
70. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Sinaia, július 12	48

	Oldal
71. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Sinaia, július 12	49
72. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Sinaia, július 17	49
73. Báró Burián — gróf Czernin Ottokárhoz. Rendelet, de dato Wien, július 18.....	49
74. Báró Burián — herceg Hohenlohe Gottfriedhez. Rendelet, de dato Wien, július 18. (Kivonat).....	51
75. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Sinaia, július 18	52
76. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Sinaia, július 19	53
77. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Sinaia, július 20	54
78. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Bukarest, július 26	54
79. Báró Burián — gróf Czernin Ottokárhoz. Távirat, de dato Wien, július 27.....	55
80. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Sinaia, július 27	56
81. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Jelentés, de dato Sinaia, július 29	56
82. Báró Burián — gróf Czernin Ottokárhoz. Rendelet, de dato Wien, augusztus 1.....	59
83. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Bukarest, augusztus 1	59
84. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Bukarest, augusztus 2	60
85. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Bukarest, augusztus 3	60
86. Ns. Feiner főkonzul — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Galac, augusztus 5	61
87. Báró Burián — herceg Hohenlohe Gottfriedhez. Távirat, de dato Wien, augusztus 7	61
88. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Sinaia, augusztus 7	63
89. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Sinaia, augusztus 7	63
90. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Bukarest, augusztus 8	63
91. Herceg Hohenlohe Gottfried — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Berlin, augusztus 8.....	65
92. Báró Burián — gróf Czernin Ottokárhoz. Távirat, de dato Wien, augusztus 9.....	65
93. Báró Burián — gróf Czernin Ottokárhoz. Távirat, de dato Wien, augusztus 10.....	65
94. Báró Burián — báró Giskrához. Távirat, de dato Wien, augusztus 11	66
95. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Sinaia, augusztus 11	66
96. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Sinaia, augusztus 11	67
97. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Sinaia, augusztus 12	67

VII

	Oldal
98. Báró Burián — gróf Czernin Ottokárhoz. Távirat, de dato . Wien, augusztus 14.....	67
99. Báró Burián — gróf Czernin Ottokárhoz. Távirat, de dato Wien, augusztus 14.....	68
100. Báró Burián — gróf Czernin Ottokárhoz. Távirat, de dato Wien, augusztus 17.....	68
101. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Bukarest, augusztus 18.....	69
102. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Sinaia, augusztus 19.....	69
103. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Sinaia, augusztus 20.....	69
104. Báró Burián — gróf Czernin Ottokárhoz. Távirat, de dato Wien, augusztus 22.....	70
105. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Bukarest, augusztus 23.....	70
106. Ns. Feiner főkonzul — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Galac, augusztus 24.....	71
107. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Sinaia, augusztus 25.....	71
108. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Bukarest, augusztus 26.....	71
109. Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Bukarest, augusztus 26.....	73
110. A wieni román királyi követ a császári és királyi Ház és a külgügyek közös miniszteréhez. De dato Wien, augusztus 27.	73
111. Gróf Hadik — báró Buriánhoz. Távirat, de dato Stock- holm, szeptember 23.....	79

1.

Gróf Berchtold — gróf Czernin Ottokárhoz.

Távirat.

Wien, 1914 július 22.

Felkérem Excellenciádat, méltóztassék a Király Ő Felségével és Bratiano miniszterelnökkel, szövetséges viszonyunkra való utalás mellett, szigorúan bizalmasan közölni, hogy a belgrádi cs. és kir. követ utasítást kapott, hogy a szerb kormánynak csütörtökön, folyó hó 23-án, délután jegyzéket nyújtson át, melyben felhívjuk a belgrádi kormányt, hogy 48 órán belül fogadja el többrendbeli követelésünket, melyeket a szerajevói vizsgálat eddigi eredményei és annak felismerése alapján voltunk kénytelenek emelni, hogy határszéli országaink Belgrádból már évek óta folytatott felbujtásának véget kell vetnünk. A kétnapos határidőhöz kötés azért szükséges, hogy elejét vegyünk a szokásos elfogadhatatlan szerb huzavona-taktikának.

A szignatárius hatalmak erről f. hó 24-én lesznek értesítve s ezen a napon Excellenciádnak is módjában lesz e jegyzék tartalmát tüzetesen megismertetni a román kormánnyal.

Méltóztassék beszélgetés közben kifejezni azt a reményt, hogy a szerb kormány a mi annyira jogos és megokolt követeléseinket el fogja fogadni.

2.

Gróf Berchtold — gróf Czernin Ottokárhoz.

Távirat.

Wien, 1914 július 26.

Szerbia visszautasította követeléseinket. Ennélfogva ezzel az országgal a diplomáciai összeköttetést megszakítottuk.

Méltóztassék ezt a tényt a Király Ő Felségével közölni s ennek kapcsán kifejezni, hogy O császári és Apostoli királyi Felségének, a mi Legkegyelmesebb Urunknak, Ő Felsége előtt is ismeretes békeszeretete és mintaszerű felelősségérzete nyilván a legmeggyőzőbb bizonyítékául szolgálhat annak, hogy a monarchiának már nem volt útja a békés megoldásra. Ausztria-Magyarországot Szerbiával támadt viszályában nem vezérlik önző tervek; ellenkezően, a monarchiára nézve pusztán birtokállományának megóvásáról van szó egy oly szomszédal szemben, akinek egész politikája a határmenti országok aláaknázására és elszakítására irányul. Ennek egyszer már végét kell vetni.

Nem szándékunk területek megszerzése Szerbiában, de e részben abból a reményből indulunk ki, hogyha most háborúra kerülne a sor, ez a háború lokalizálva maradna.

Ő Felsége a Király szövetségi hűségétől és mély bölcsességétől elvárjuk, hogy Románia szigorú semlegeséget tanúsítson. Mi magunk, híven szövetségi kötelességünkhez, az események további folyamán nem hoznánk Románia érdekeit érintő határozatokat anélkül, hogy vele, a szövetséges társsal, előbb érintkezésbe ne léptünk volna.

Ha Oroszország támadólag lépne fel ellenünk, az esetben számítanánk Romániának, mint szövetséges társunknak, lojális együttműködésére.

A miniszterelnökkel folytatandó megbeszélése során méltóztassék ugyancsak a fenti megfontolásokat venni zsinórmértékül.

3.

Gróf Czernin Ottokár — gróf Berchtoldhoz.

Távirat.

Sinaia, 1914 július 28.

A vett parancsokat végrehajtottam és pedig magával a Király Ő Felségével folytatott beszélgetés keretében. A megbeszélés eredménye a következő:

I. A monarchia és Szerbia közötti háborúban *Ő Felsége garantálja Románia szigorú semlegességét.*

II. Excellenciád ígéretét, hogy mi magunk, szövetségi szerződésünkhöz híven, az események további folya-

mán nem hoznánk Románia érdekeit érintő határozatokat anélkül, hogy vele, a szövetséges társsal, előbb érintkezésbe ne léptünk volna, Ő Felsége meglepéssel vette tudomásul.

III. Az esetre, ha Oroszország támadólag lépne fel ellenünk, a Király azt mondta nekem, *hogy Románia katonai segítségére, sajnos, aligha számíthatnánk.*

A Király, aki e kijelentésénél olyan izgatott volt, amilyennek még nem láttam, biztosított arról, hogyha szíve sugallatát követhetné, hadserege okvetlenül a hármasszövetség oldalán harcolna, de nem *követheti*; — egy év óta annyi minden megváltozott, hogy nincs módjában a szerződést megtartani.

Azonban felkért, jelentsem Excellenciádnak, hogy az orosz konfliktusban is szigorú semlegességet fog tanúsítani s *hogy nincs hatalom, amely valaha is arra bírhatná, hogy a monarchia ellen fegyvert ragadjon.*

Lásd a 2. számot !

4.

Gróf Czernin Ottokár — gróf Berchtoldhoz.

Távirat.

Sinaia, 19ik augusztus k.

Ép most közli velem a miniszterelnök a koronatanács eredményét:

»A koronatanács, a Királynak a szerződés életbeléptetésére irányuló megleghangú felhívása után, valamennyi szavazattal egy ellenében kimondta, hogy egyetlen párt sem vállalhatja a felelősséget ezért az akcióért.

A koronatanács azt határozta, hogy miután Románia a belgrádi osztrák-magyar lépésre sem figyelmeztetve, sem felőle megkérdezve nem lett, a casus foederis fenn nem forog. Elhatározta továbbá a koronatanács, hogy a határvédelem érdekében katonai rendszabályok foganatosíttatnak, amely intézkedés előnyt jelent az osztrák-magyar monarchia szempontjából, amennyiben ezzel határvonalai több száz mérföld hosszúságban fedeztetnek.«

A miniszterelnök ehhez még hozzáfűzte, hogy ő már elrendelte a csapatok létszámának megerősítését, amit legközelebb lassanként az általános mozgósítás fog követni.

A kormány csak rövid közleményt szándékszik közzétenni a határvonalak biztosítására elhatározott katonai rendszabályokról.

Gróf Berchtold — gróf Czernin Ottokárhoz.

Távirat.

Wien, 19ik augusztus 1.

A berlini kabinettel létrejött teljes megegyezés után felkérem Excellenciádat, értesítse azonnal Bratiano miniszterelnököt, hogy a két középponti hatalom, méltányolva a román koronatanács határozatait, ezeket a barátságos viszonyoknak megfelelőnek, Romániát pedig továbbra is szövetséges társának tekinti. Mi ennél fogva a további fejlemények során a román érdekekre teljes mértékben tekintettel leszünk és bizvást elvárjuk, hogy Románia, moldovai határait megvédeni és Oroszország esetleges betörését visszautasítani fogja.

Lásd a 4. számot !

Gróf Czernin Ottokár — gróf Berchtoldhoz.

Távirat.

Sinaia, 1914. augusztus 5.

A nyilatkozat, melyet von Waldhausen és magam tettünk, *kitűnő* benyomást gyakorolt Bratiano miniszterelnökre, aki a Király és a saját maga nevében köszönetét fejezte ki és hangsúlyozta megelégedését afelett, hogy Románia érdekeire ilyen súlyos helyzetben mindkét középponti hatalom tekintettel van. Nyilatkozatunk, szerinte, többet ért el a három hatalom egymáshoz kapcsolása érdekében, mint az utolsó 40 év összes többi eseményei.

Lásd az 5. számot !

Gróf Czernin Ottokár — gróf Berchtoldhoz.

Sinaia, 1914- augusztus 6.

Ő Felsége a Király ma hosszabban szólott előttem a koronatanácsról és annak előzményeiről.

Ő Felsége biztosított arról, hogy a háború kitörése-

kor át volt hatva a szövetségi szerződésből folyó kötelezettségeinek tudatától. Ebben az értelemben kívánta a kormánytól, úgymond, hogy megfelelő intézkedéseket tegyen. Bratiano azonban az összminisztériummal együtt kijelentette, hogy ily súlyos horderejű elhatározásokért a felelősséget nem vállalhatja s ragaszkodott ahhoz, hogy a korábbi miniszterelnökök és más jelentős politikusok bevonásával koronatanács hívassék egybe. Mialatt az ország közvéleményében a hármasszövetséggel szemben jelentkező izgalom egyre nagyobb hullámokat vert, összeült a koronatanács.

Ő Felsége a Király, amint monda, nyomatékos szavakkal ecsetelte Románia veszedelmes helyzetét és utalt a fennálló kötelezettségekre.

Hosszas vita után, amelynek során Ő a maga álláspontját, úgymond, a legnagyobb nyomatékkal képviselte, a gyülekezet minden várakozás ellenére, csaknem egyhangúlag s azzal az indokolással, hogy Romániára nézve a casus foederis fenn nem forog, a szerződés alkalmazása ellen s a semlegesség mellett nyilatkozott. Erre a döntésre, sajnos, nagy befolyással volt, monda, Olaszország magatartása. Ő Felsége erélyesen tiltakozott a szerződésnek illetén értelmezése ellen, figyelmeztetve arra, hogy egy, Románia jövőjére esetleg döntő európai háború kitörésekor a szövetségi szerződésnek ilyen szűkkeblű magyarázata nincs helyén. Végre sikerült, úgymond, legalább annyit elérnie, hogy megakadályozza a feltétlen semlegesség kinyilatkoztatását, egyúttal pedig a nyilatkozat oly értelmű szövegezését követelte, hogy Románia védelmezni fogná határait. Hogy melyik oldalon, az, úgymond, önként értetődőleg világos. Az Oroszországhoz való csatlakozás, monda, mint elképzelhetetlen dolog, ugyancsak egyhangúlag visszautasított.

Ő Felsége biztosított arról, hogy ragaszkodik ahhoz a reményhez, hogy Romániának ily módon szabadkéz engedtetett a jövőre s hogy még nyílani fog alkalom az akcióba lépésre.

A Király Ő Felségének fenti nyilatkozataihoz bátor volnék az alábbiakat megjegyezni:

Itt időt akarnak nyerni addig, amíg az európai háború eredménye kezd kibontakozni. Ha mi győzünk (s ez a Király nézete), akkor Románia hozzánk fog csatlakozni. Csak, ha a hadiszerencse várakozás ellenére nem kedvezne nekünk s a »monarchia felosztásának« itt annyira

kedvelt jelszava az ellenünk irányuló ösztönöket itt mind új életre keltené, akkor alkalmasint Románia is jelentkez-
nék, ámde úgy gondolom, hogy a Király ebben az eset-
ben inkább lemondana, mintsem hogy ebben az akcióban
résztvegyen.

Ha Oroszország megkísérelné a Moldován való át-
vonulás kierőszakolását, ennek Románia fegyveresen fog
ellenállni.

A dolgok mai állása mellett pillanatnyilag nyilván
nem várható Romániától sokkal több az előbb vázoltak-
nál s kizárólag a harctéren elérendő sikerunktől fog
függeni, hogy vajjon hozzánk csatlakozik-e Románia és
ha igen, mikor.

8.

Gróf Czernin Ottokár — gróf Berchtoldhoz.

Távirat.

Sinaia, 1914- augusztus 8.

Take Jonescu, az ismert és nagy befolyású politikus
kijelentette nekem, hogy ő okvetlenül amellet foglal állást,
hogy Romániának a háború végéig meg kell őriznie semle-
gességét. Bratiano azonban *úgy látszik* más véleményen van
és talán »adott« pillanatban Oroszország ellen indulna.
Egészen kizárt dolog, úgymond, hogy Románia a monarchia
ellen léphessen fel; Olaszország szerepét ellenben nyugta-
lanítónak tartja.

Románia, amint ismételten jelentettem, egyelőre alkal-
masint várni fog és iparkodik majd hozzánk csatlakozni,
ha győzünk.

9.

Gróf Czernin Ottokár — gróf Berchtoldhoz.

Távirat.

Sinaia, 1914. augusztus 23.

Támponjtáim vannak arra a feltevésre, hogy az oroszok
messzemenő Ígéreteken kívül itt épúgy mint Szófiában a
legnagyobb terrorizmussal dolgoznak és miként Bulgáriá-
ban, úgy itt is a minisztereket *személyesen* teszik felelőssé
oroszelenes politika esetére.

10.

Gróf Czernin Ottokár — gróf Berchtoldhoz.

Távirat.

Sinaia, 1914 szeptember 13.

A miniszterelnöknek az a benyomása, hogy helyzetünk Galíciában felette kedvezőtlen; ezt illetően közelebbi részleteket akart tőlem megtudni. Kijelentettem, hogy tévedésben van, helyzetünk nem olyan rossz, mint aminőnek véli és minden okunk megvan arra, hogy bizalomteljesen tekintsünk a jövőbe. Bratiano ennek ellenére megmaradt felfogásánál és annál a nézetnél, hogy katonai helyzetünk felette válságos.

Az utóbbi felfogás itt, sajnos, különben is nagyon el van terjedve. A hangulat velünk szemben igen jelentékeny mértékben rosszabbodott és az entente-tal való aktív együttműködésre irányuló agitáció nagyon megnövekedett.

11.

Gróf Berchtold — gróf Czernin Ottokárhoz.

Távirat.

Wien, 1914 szeptember 14.

Katonai helyzetünk Keletgaliciában csak átmenetileg nehéz és a lemergi nagy csata második megszakításának nevezhető; seregeinket egy újabb offenzíva céljaira csoportosítottuk.

Lásd a 10. számot !

12.

Gróf Czernin Ottokár — gróf Berchtoldhoz.*Sinaia, 1914. szeptember 19.*

A helyzet az utolsó napokban annyiban *rosszabbodott*, hogy hadseregünk visszavonulása folytán erősödött itt az a kívánság, hogy megadják nekünk a »kegyelem-dőfést«. Attól tartanak, hogy elmulasztják a kellő pillanatot s későn érkeznek és így a »monarchia felosztásánál«

nem lakmározhatnak majd a többivel. Mindezt természetesen orosz milliók keltik életre és tartják ébren.

A kiáltás: »Fel, Erdélybe!« napirenden van. Bratiano egyre bátortalanabb és félősebb lesz, — ebben a lejtőn lefelé való siklásban a Király az egyetlen még működő fék.

Most arról van szó, hogy a legközelebbi napokon, talán heteken túlessünk és nyugodt elszántsággal álljunk a zajongókkal szemben; mihelyt a várt első sikereket Oroszország ellenében elérjük, itt mély csendbe fog borulni minden.

13.

Gróf Czernin Ottokár — gróf Berchtoldhoz.

Távirat.

Bukarest, 191b szeptember 22.

A nyert utasítások értelmében a miniszterelnökkel szemben szóvá tettem azokat a nehézségeket, amelyeket most a Törökországba szóló hadianyag átvitele körül támasztanak.

Bratiano kijelenti, hogy ágyúknak Románián keresztül való átvitelét nem engedélyezheti. Ennek az akciónak megindulása óta a számos anyagszállítmány felkeltette a közvélemény figyelmét és minthogy a nép itt a monarchia elleni háborút akarja, a mi szállításaink újabb támogatása robbanást idézne elő. Itt ilyen dolgokat nem lehet titokban tartani, mert az összes hivatalnokok között vannak Oroszországtól megvesztegetett kémek, akik a sajtót azonnal értesítenék. Éppen, mivel nem akarja, hogy az országaink között fennálló viszony megromoljon, nem lehet az átvitelt megengednie. Itt olyan hangulat uralkodik, úgymond, melynél a legkisebb incidens kiszámíthatatlan következményekkel járhat.

Nem akarom Excellenciádnak mindazt megismételni, amit a miniszterelnökkel folytatott egyórai beszélgetés alatt ellenérv gyanánt felhoztam.

Ellenvetéseim főszólyát arra vettem, hogy álláspontját nem találom többé összeegyeztethetőnek a »jóakarató semlegesség« álláspontjával, a *szereződésszerű* szövetségesével pedig már éppenséggel nem.

Gróf Czernin Ottokár — gróf Berchtoldhoz.

Távirat.

Sinaia, 1914. szeptember 23.

Carol Király intézkedésére, aki betegsége miatt nem fogadhatott, a trónörökös adott nekem egyórás kihallgatást.

Felette nehéz erről a kihallgatásról pontos jelentést tenni, mert annak folyamán a trónörökös teljesen megváltoztatta álláspontját, mint ahogy ezt. sajnos, igen gyakran teszi, úgyhogy kijelentéseire egyáltalában nem lehet építeni.

Azon kezdte, hogy a rettentően nehéz helyzetet magyarázta: »mindenki a háborút akarja ellenünk?, mondta, s egyre azt hajtogatta, hogy »nem tudja, mikép fog ez végződni; pillanatnyilag csak egy dolog teljesen lehetetlen és pedig az Oroszország *elleni* háború, *minden egyéb lehetséges!*«

Egyidejűleg azonban ezt a nép által akart politikát »Románia öngyilkosságának« nevezte s ő maga jelentette ki, hogyha Románia Oroszország mellé áll, akkor vagy ennek vazallusává lesz, vagy, ha mi győzünk, magatartása miatt súlyos következményeket fog elszenvedni stb., azonban egyre csak azt ismételte, hogy ez az eshetőség mindennek ellenére nem kizárt dolog, mert »az ember nem tudja, mit tegyen a nép akaratával szemben«.

Most aztán más úton tettem kísérletet és így szóltam hozzá: »Ő Felsége, az én Legkegyelmesebb Uram, ismeri az itt uralkodó nehézségeket, de tudja, hogy a trónörökös éppúgy mint a király *gentlemanek*, tehát ilyen nyomorult árulásra képtelenek«.

A trónörökös erre teljesen színt változtatott és kijelentette: »ha ő ezt megtenné, a legalávalóbb fickónak érezné magát, — mert első a becsület, hasonló feloniát a történelem nem bírna felmutatni stb.«, egyszóval előbbi nézetének ellenkezőjét erősítette.

Természetesen az elképzelhető legrosszabb benyomást nyertem, mert a trónörökös mindig környezetének akarat nélküli eszköze lesz, ez a környezet pedig nem bizalomkeltő.

Gróf Czernin Ottokár — gróf Berchtoldhoz.

Távirat.

Sinaia, 1914. szeptember 28.

Ismét sokat beszélnek a koronatanács egybehívásáról; az egész közvélemény erre vár; azt hiszik, hogy azon az Erdélybe való bevonulást fogják elhatározni.

En azonban jó forrásból tudom, hogy ezt minden áron el akarják kerülni. A koronatanácsot valószínűleg nem is hívják össze vagy pedig határozathozatal nélkül fogják feloszlatni, ha semlegességi nyilatkozat megtétele lehetetlennek látszanék.

Gróf Czernin Ottokár — gróf Berchtoldhoz.

Távirat.

Sinaia, 1914. szeptember 29.

Bratiano ép most járt nálam annak közlése végett, hogy a királyt aggasztóan rossz színben és nagyon nyomott hangulatban találta.

A miniszterelnök reméli, hogy a koronatanácsot rábírhhatja a semlegesség elhatározására. Reméli, hogy ez sikerülni fog; a legnagyobb nehézségeket e percben Take Jonescu támasztja.

Megerősítettem a miniszterelnököt a semlegességnek ebben az eszméjében, miután ő maga mondja, hogy döntő győzelem után ezt az álláspontot megint feladhatnák s velünk tarthatnának.

Gróf Czernin Ottokár — gróf Berchtoldhoz.

Távirat.

Sinaia, 1914 szeptember 30.

Carol Király, aki még mindig nem fogadhat engem, ma levelet küldött nekem, melynek egyik passzusa így hangzik:

»Néhány nap múlva egybegyűl a koronatanács; egészségi állapotom és az a kívánság, hogy időt nyerjünk, okozták a halasztást. Remélhető, hogy semlegességi nyilatkozatot sikerül elérni. Ebben a pillanatban ez még a legjobb. Vajha mielőbb győzelmi hírek érkeznének!«

18.

Gróf Czernin Ottokár — gróf Berchtoldhoz.

Távirat.

Bukarest, 1914 október 2.

A miniszterelnöktől származó közlés szerint Marghi-loman és Take Jonescu ellenzéki vezérek a kormánnyal megegyezésre jutottak volna oly értelemben, »hogy a helyzet alapos megvizsgálása után a kormány politikáját *helyeslik* és hogy nem forog fenn ok ennek a politikának megváltoztatására«.

Így hát egyelőre nem tartanak koronatanácsot.

Ez a lépés tehát a helyzet határozott javulását jelenti.

19.

Gróf Czernin Ottokár — gróf Berchtoldhoz.

Távirat.

Sinaia, 1914 október 9.

A miniszterelnök beismeri, hogy a helyzetben jelentékeny enyhülés állt be és hogy módjában volt az egész országban a tartalékosokat elbocsátani; azonban nem hisz a nyugalom tartósságában. Rámutatott arra, hogy »kénytelen a látszat kedvéért a farkasokkal ordítani«, hogy tartassa magát.

Bratiano ellenfeleinkkel valójában oly értelemben beszél, hogy a beavatkozás pillanata *még* nem érkezett el, nyitva hagyván a kérdést, hogy ki ellen történjék később ez a beavatkozás. Nem akarom kutatni, vájjon ez a miniszterelnöknél valóban csak »színleges manőver«-e.

20.

Gróf Czernin Ottokár — gróf Berchtoldhoz.*Sinaia, 1914 október 9.*

Amint ezt Excellenciád jelentéseimből kivenni méltóztatott, úgy látszik, hogy az itteni válság, mely tetőpontját körülbelül a múlt hónap végén érte el, ezúttal leküzdötnék tekinthető.

Ami hetek óta az utcán, a sajtóban és a hadseregben történt, ahogy a »Fel, Erdélybe!« kiáltás azzal a követeléssel párosult, hogy távolítsák el a Királyt, akiben e kívánságok megvalósításának egyetlen akadályát látták, minderről van Excellenciádnak tudomása. A megbetegedett Királyt minden ereje elhagyta már: csak a pihenésre és ennek az idegölő küzdelemnek a befejezésére gondolt. Néhány nappal ezelőtt sírva mondta nekem, hogy »már csak egy kívánsága van: meghalni és mindennek véget vetni«; az az érzés, hogy meg kell szegnie szavát és olyan árulást kell elkövetnie, melyre a történelemben példa nincs, hogy önmagát kell »megbecsteleníteni«, oly rettenetesen hatott rá, hogy valósággal elsorvadni látszott. És ez az öreg ember teljesen egyedül állt. Miniszteriumát ismeri Excellenciád és tudja, milyen játékot üz. Közvetlen környezete pedig súly volt neki, nem könnyebbség.

Ezekben a napokban a Király betegágyából levelet írt nekem, melynek sorai közt az uralkodó minden aggodalma és gondja megnyilatkozik.

Úgy látszik, hogy az ellenünk irányuló háborús beavatkozás terve szeptember 29-én készen állott. A koronatanácsnak össze kellett volna ülnie, hogy az Erdélybe való bevonulást határozza el, amely eszmének akkor már csaknem az összes mértékadó személyiségek meg voltak nyerve, habár csatlakozásuk teljesen eltérő okokból és motívumokból eredt is. Bizonyos az, hogy udvari körökben az Erdélybe való bevonulásról, mint a koronatanács eredményéről s mint befejezett tényről beszéltek, valamint, hogy az Uralkodó leköszönését és a trónörökös trónralépését fajt accompli-nak tekintették.

Negyvennyolc órával később pedig kormány és ellenzék megegyeztek a »semlegességében és megkezdődött a tartalékosok nagy arányban való elbocsátása.

A helyzet itt pillanatnyilag meg van mentve. És felül fogunk maradni, ha hadseregünk beváltja azokat a nagy reményeket, melyeket mi mindnyájan fűzünk hozzá. Itt azonban még nehéz pillanatok fognak jönni, amelyek majd különös éberséget követelnek.

21.

Gróf Czernin Ottokár — gróf Berchtoldhoz.

Távirat. *Sinaia, 1914 október 10.*

Carol Király Ő Felsége ép az imént elhunyt.

22.

Gróf Czernin Ottokár — gróf Berchtoldhoz.

Távirat. *Sinaia, 1914. október 10.*

A Marghiloman és Take «Jonescu ellenzéki vezérekkel kibővített minisztertanács elhatározta, hogy a semleges-séghez ragaszkodni kell.

Ferdinánd, Románia Királya, holnap az eskütétel után hasonló értelemben fog nyilatkozni.

23.

Gróf Czernin Ottokár — gróf Berchtoldhoz.

Távirat. *Bukarest, 1914- október 17.*

A miniszterelnök kijelentette, hogy a török lószállít-mányt *semmi* szín alatt sem engedheti át.

A közvélemény, monda, amely Oroszország oldalán háborút akar ellenünk, Törökország támogatását el nem tűrné.

24.

Gróf Czernin Ottokár — gróf Berchtoldhoz.

Távirat.

Bukarest, 1914 november 14.

Semmi kétség az iránt, hogy itt újólág rosszabbodott a helyzet.

Ennek voltaképeni oka: seregeink retrográd mozgólatai keleten, amelyek itt azt a reményt keltik, hogy az orosz győzelem végre is mutatkozni fog; a hisztérikus félelem attól, hogy a »monarchia felosztásához« későn találunk érkezni, ismét felülkerekedett a mi itteni »hű« szövetségeseinknél s így ellenségeink itt jól megmunkált talajra találunk.

Amióta Carol Király nincs többé, itt voltaképen már csak két mértékadó csoport létezik: az egyik, mely azt mondja, hogy eljött a mi hátbatámadásunk pillanata; a másik, a mi »barátaink«, akik úgy vélik, a helyzet még nem érett meg, még meg kell várni, vájjon igazán vereséget szenvedünk-e. Az utóbbi kategóriába sorolom én a királyi párt és a miniszterelnököt is, habár ezek érthető okokból kissé burkoltabban fejezik is ki magukat. A legbiztosabb és legjobb eszköz Románia nyugton tartására természetesen a harctéren elért kedvező eredmények volnának.

Amíg a harctéri helyzetben igen lényeges javulás nem áll be, a leghalványabb remény sincs arra, hogy a román kormányt a lövészerátvitel kérdésének ellenségeinkre nézve kedvező, Törökországgal szemben pedig épenséggel ellenséges kezelésétől eltéríthetnők.

25.

Gróf Czernin Ottokár — gróf Berchtoldhoz.*Bukarest, 1914 december 2.*

Amint már volt szerencsém Nagyméltóságodnak jelenteni, itt fordulat van készülöben oly értelemben, hogy valamennyi irányadó tényező megegyezni látszik arra nézve, hogy a kemény téli hónapok idejére Románia semlegessége fenntartassák, *kora tavasszal azonban az ország cselekvőleg beavatkozzék.* Azok a felette nyomós

okok, amelyek engem erre a feltevésre kényszerítenek, kettős alapra támaszkodnak.

Először is, amint ez Nagyméltóságod előtt ismeretes, az udvarral és az Ő Felségeikhez közelálló körökkel különösen szoros érintkezést tartok fenn s mindaz, amit ebből a milieuból tudok, a fenti következtetésre jogosít.

Másodszor, a közvélemény szemében is igen felöltő esemény ment itt végbe. Még néhány nap előtt is úgy volt, hogy az ellenzék rohamot fog intézni a kormány ellen s mindent meg fog kísérelni megbuktatására. Maga Bratiano meg egészen rövid idővel ezelőtt is élénk aggodalmakat érzett s felette viharos ülészaktól tartott. Ám hirtelen elsimultak a hullámok. Az ellenzék a látszat és az utca kedvéért fog ugyan némi lármát csapni, alapjában véve azonban úgy látszik, hogy a kormánnyal már egyetértésre jutott.

És pedig egyetértésre annak a fentjelzett tételnek az alapján, hogy egy téli hadjárat fáradalmi a tisztázatlan európai helyzet mellett kerülendők, hogy azonban a semlegesség Romániára nézve felette kedvezőtlen állapot, amielyel ezért feltétlenül szakítani is kell. Ereszben figyelembeveendő, hogy mindezeknek az uraknak érvelése teljesen logikus. Nagy hiba lenne azt hinni, hogy Oroszország meg van elégedve Románia passzív magatartásával, másrészt pedig valamennyi itteni tényező előtt teljesen világos, hogy Románia aljas árulásával alighanem eljátszotta Wienben és Berlinben a rokonszenvet maga iránt, hogy tehát Románia, ha tovább is megtartja mai szerepét, adott pillanatban két szék közt a pad alá fog kerülni. Mellékeesen, egész Románia azt várja, hogy az európai helyzet két-három hónap alatt annyira tisztázódik, hogy a végleges győzelem kialakulóban lesz, s akkor majd »szövetségeink« a maguk öt hadtestjével nekiindulnának s megszereznék azokat az olcsó babérokat, amelyekkel a Bulgária ellen viselt utolsó Balkán-háborúban övezték homlokukat.

Ehhez képest tehát teljesen bizonyos, hogy *kizárólag a katonai műveletek alakulásától* függ, hogy vajjon Románia bizonyos idő múltán hátba fog-e támadni bennünket vagy pedig hirtelen ráeszmél arra, hogy, szerződés által kötve, »becsületbeli kötelessége« velünk vállvetve harcolni.

A most kifejezettek többet jelentenek mint alapos észleleten nyugvó hipotézist. A fentiekben minden kétséget kizárólag Románia irányadó tényezőinek ma domináló gondolatmenete tükröződik vissza.

Maga a Király Ő Felsége, abbeli féltében, nehogy ilyen gondolatokat találjon elárulni, nem szívesen beszél velem erről a tárgyról. Ámde vannak Bukarestben az irányadó politikusok közt olyanok, akik lényegesen nyíltabbak velem szemben és semmikép sem hagynak kétségben aziránt, hogy a fent vázolt politikai menetirányban általános megegyezés van kialakulóban. Az, hogy Bratiano maga is játszik-e majd ebben a szerepkörben, vagy kabinetjét adott pillanatban olyan más minisztérium váltja majd fel, amely a cselekvő beavatkozásra készen nyilatkozik, végső elemzésben meglehetősen mellékes részletkérdés.

Azok közül a politikusok közül, akik egy tavaszi, hadjárat tekintetében megegyeznek, 90 százalék szilárdan meg van győződve arról, hogy ennek a hadjáratnak *ellenünk* kell irányulnia. Mindenekelőtt a szívük sugallja ezt nekik. Ma úgy áll a dolog, hogy Románia minden rokonszenve kizárólag Franciaország részén van s minden kimondott vagy lenyomatott szóból a középponti hatalmak iránt érzett legszenvedélyesebb gyűlölet árad; ma úgy áll a dolog, hogy az itteni politikusokat a hozzánk való csatlakozásra csak az a meggyőződés indíthatná, hogy mi fogunk győzni.

Csak a csatatereken mutatkozó erőnktől és csak Romániának ettől az erőtől való félelmétől várható — abban a stádiumban, amelyben itt élünk — hatás és segítség. Minden a mi ebben az irányban hat, jó, minden egyéb hasztalan, ha ugyan nem káros.

26.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

T á v i r a t .

Bukarest, 1915 március 4.

Az itteni olasz követ, aki egyideig csöndesebben viselkedett, újabb agitációt kezdett ellenünk. Úgylátszik, azt a hírt terjeszti, hogy a viszony Olaszország és Ausztria-Magyarország között rosszabbodott, és hogy közeledünk a válságos stádium felé.

A Király tegnap állítólag azt mondta egy itteni politikusnak, hogy »követni volna kénytelen Olaszországot, mint Románia szövetségését, ha az bennünket megtámadna.«

27.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

Távirat.

Bukarest, 1915 március 18.

Egy hosszas megbeszélés folyamán, melyet a Királlyal a török lövészer átvitele kérdésében folytattam, kénytelen voltam megállapítani, hogy Ő Felsége *teljesen elutasítólag* viselkedik, amennyiben bármi néven nevezendő indítványt visszautasít.

Egy teljes órán túl tartott rábeszélési kísérleteim teljesen hatástalanok maradtak. A Király egyre azt hangoztatta, hogy a vihar, melyet egy ilyen kísérlet felfedezése keltene, közvetlenül Ellene irányulna és Ő, sajnálatára, *semmikép sincs abban a helyzetben*, hogy segítségünkre legyen. Benyomásom, hogy, a Király maga még nagyobb akadály, mint Bratiano.

Ennélfogva az egész ügy még soha olyan rosszul nem állott, mint most, és én minden reményemet elvesztettem aziránt, hogy kívánságunkat érvényre juttathatjuk.

28.

Gróf Czernin Ottokár — Gróf Buriánhoz.

Távirat.

Bukarest, 1915 április 24.

Mai kihallgatásom alkalmával úgy találtam, hogy a Királyt igen élénken foglalkoztatja az olasz kérdés. Ő Felsége hangsúlyozta, hogy nincsenek ugyan közvetlen értesülései, de *úgy látja*, hogy igen rosszul áll a dolog, pedig ha Olaszország háborút indít, a helyzet itt felette válságosra fordul.

29.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

Távirat.

Bukarest, 1915 május 11.

Amikor ma felkerestem a miniszterelnököt, rögtön Olaszországról kezdett beszélni, azt mondván, hogy a háború, úgy látszik, elkerülhetetlen. Azt feleltem: épügy

lehetséges, hogy Olaszország elfogadja ajánlatunkat, mint hogy háborúra kerül a dolog; egyébként pedig erre az utóbbi eshetőségre is teljesen fel vagyunk készülve és tudnók a módját, hogy az olasz támadást rettentően visszautasítsuk. Rámutattam galíciai offenzívánk fényes előhaladására és arra, hogy mi is, Németország is, erősebbek vagyunk, mint a háború elején s hogy a végső győzelmet megnehezíthetik ugyan számunkra, de meg nem foszthatnak tőle.

A miniszterelnök elismerte, hogy seregeink pompásan verekszenek Galiciában és nagy érdeklődéssel tudakozódott különböző részletek iránt. Helyzete, monda, felette nehézzé fog válni, ha Olaszország rajtunk üt, mert az ellenzék minden tőle telhetőt el fog követni, hogy felidézze a háborút; *ő azonban teljes erejéből ellene fog szegülni ennek* és reméli is, hogy sikerülni fog neki a semlegesség fenntartása, szavatosságot; azonban nem vállalhat ezért.

Benyomásom az, hogy galíciai nagy győzelmünk erősebb hatást keltett, mint eredetileg remélhető volt és hogy Románia ennél fogva tétovázni kezett. A kormány pillanatnyi hangulatából ítélve, valószínű, hogy Románia olasz hadüzenet esetén sem fog nyomban beavatkozni a háborúba, hanem előbb megvárja, hogy miként alakulnak a dolgok tovább.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

Távirat.

Bukarest, 1915 május 21.

A miniszterelnök ma azt mondta nekem, hogy tekintettel az európai helyzetre, most kevésbé van módjában mint valaha, megadni 2z engedélyt a török lövészer átvitelére.

Lásd a 27. számot !

31.

Báró Burián — gróf Czernin Ottokárhoz.

Távirat.

Wien, 1915 május 23.

Ingadozva valódi érdekeinek felismerésében és követve az entente-hatalmak káprázatos csábításait, Románia két-

ségtelenül már szoros érintkezésbe lépett ellenségeinkkel. Ha érzésben nem is áltatjuk magunkat, mégsem kívánunk kételkedni abban, hogy a királyság, még mielőtt késő lenne, épen minden eshetőség megfontolása alapján és abból az egészséges politikai önzésből, amely e tekintetben vezet, el tudja majd kerülni azt, hogy az országra nézve végzetes politikához kösse magát.

Hiszen Romániára nézve nem csupán arról van szó, mit kaphat, hanem arról is, hogy mit tarthat meg.

Könnyű kiszámítani, hogy a monarchia rovására menő minden szerzemény, amelyet Románia az entente védőszárnyai alatt érne el, szükségkép nem lehet maradandó. Nem is szólva arról, hogy a monarchia a visszaszerzés érdekében később múlhatatlanul vállalkozásokba fogna, egy céljához ért győztes Oroszország biztonnal nem tűrne el olyan balkáni helyzetet, amelyben egy előtte harántirányban elterülő erős Románia elzárná előle a tengerszorosokhoz vivő szárazföldi utat, útját állná Oroszország domináló helyzetének Bulgáriában és határozott túlsúlyt gyakorolna a többi, nevezetesen a szláv balkánállamok felett.

Hogy mi következik ebből a jövőre nézve, azt rajzolják meg maguknak a román államférfiak.

Oroszország legyőzése tehát életfeltétel Romániára nézve, viszont az a kívánság, hogy Oroszország diadalához hozzájáruljon, — öngyilkosság.

Feladatunk: újra meg újra kifejteni Bukarestben ezeket az alapigazságokat.

Emellett nyugodt, biztos hangunkkal azt a benyomást kell keltenünk, hogy a semlegességre, mint valami önként értetődő dologra, számítunk.

Ne szűnjünk meg Románia fegyveres közreműködése iránt érdeklődni; a súlyos orosz vereségek után csak annál nagyobb nyomatékkal.

Fentieket Excellenciád szavainak irányítására.

32.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

Távirat.

Bukarest, 1915 május 26.

A Király Ő Felsége ma egyórás kihallgatáson fogadott. A Király igen tüzetesen van tájékozva galíciai kedvező helyzetünkről és hangsúlyozta, hogy erősen reméli,

hogy az oroszok majd kénytelenek lesznek Galíciát teljesen kiüríteni. Itt a hangulatot csakúgy, mint eddigelé, igen izgatottnak találta és kifejtette azokat a nehézségeket, amelyek ebből reá haramiának.

Szándékosan hangsúlyoztam Olaszország perfidiáját, s azt, hogy becstelenséget követett el, amikor szövetséges léteére ránk tört és igyekeztem Ő Felségétől olyan kijelentést provokálni, hogy ez Romániában lehetetlen. A Király tökéletesen ráhagyta, hogy Olaszország árulást követett el, de válaszul több ízben ismételte, hogy Ő »mindent *meg fog kísérlni*, hogy semleges maradjon, ámde az uralkodók nem cselekedhetnek mindig úgy, ahogy akarnak.« A szavak között értésemre adta, hogyha vereséget szenvednénk, helyzete tarthatatlanná válna.

»Egyenesen a dinasztia ellen fordulna a vihar.«

Igyekeztem Őt e tekintetben megnyugtítani.

Take Jonescuról és Filipescuról beszélgetve, Ő Felsége megjegyezte, hogy ezeknek az uraknak főérvük, hogy Wien és Berlin sohasem fogják Romániának megbocsátani magatartását s ebből az okból vereségünkre kell törekedni.

Annak kijelentésére szorítkoztam, hogy Románián áll, hogy rokonszenvünket újra visszaszerezze.

33.

Gróf Czernin Ottokár — báró Banánhoz.

Távirat.

Bukarest, 1915 június 9.

Egész sor nyomós támpontom van arra, hogy a tárgyalások Románia és az entente közt sem meg nem hiúsultak, sem be nem fejeződtek, hanem, híven Bratiano ismert alapelvehez, tovább húzódnak.

34.

Báró Burián — gróf Czernin Ottokárhoz.

Távirat.

Wien, 1915 június 10.

Romániának a középponti hatalmak oldalán várható jövője tekintetében méltóztassék mindenkor arra utalni, hogy amennyire érdekünk nekünk, Oroszországot egy erős

Románia által elválasztani a Balkántól, ugyanebben a mértékben az ellenkező érdek lesz irányadó Oroszországra nézve. Ne áltassák magukat Bukarestben azzal, hogy Oroszország tartósan megtérne egy 10 millió lakosú román birodalmat saját maga és Konstantinápoly között. Hogy mire számíthatna Románia »dolga végeztével« muszka részről, erre megfelel az évszázadokon át következetesen folytatott orosz politika.

Lásd a 32. számot !

35.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

T á v i r a t .

Bukarest, 1915 június 23.

Nemrégiben ismét alkalmam nyílt beszélgetni Bratiano miniszterelnökkel Románia velünk való aktív együttműködéséről.

Lemberg visszahódítása és feltartóztathatatlan előnyomulásunk alkalmul szolgált arra, hogy figyelmeztessem a miniszterelnököt, hogy további tévovázás esetén el fog késni.

Bratiano azt felelte, hogy nem kormányozhat »az egész ország ellenére«; senki sem hiszi, mondta, hogy a háború már vége felé jár, ellenkezőleg az oroszok talán 14 nap múlva (sic!) újból offenzívát kezdenek és az egész kép megváltozik.

Minden fejtegetésem és érveim csak azt az örökké visszatérő sopánkodást váltotta ki a miniszterelnökből, »hogy a felelősség túlságosan nagy lenne«.

Természetesen ismételve figyelmeztettem Bratiano arra, hogy az ő állásában a mulasztás ép oly felelősséggel jár, mint a cselekvés.

Lásd a 34. számot!

36.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

T á v i r a t .

Bukarest, 1915 június 26.

Romániában most négy politikai párt van:

1. a szabadelvű párt,
2. Marghiloman hívei,

3. Lahovary Jean csoportja és
4. a Takisták.

A 3. és 4. alattiak tegnap megegyezésre jutottak egymás között abban, hogy közös programjukat, »az entente oldalán való akcióbalépés«-t, most már közös tevékenységgel is fogják megvalósítani; formaszzerű fúzió azonban a két csoport közt nem létesült.

37.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

Távirat.

Bukarest, 1915 július 13.

Costinescu pénzügyminiszter, aki Sinaiában tartózkodik, elhalasztotta Bukarestbe való visszatérését, állítólag, mert beteg. Bratianu azt mondotta nekem, hogy ebből az okból csak csütörtökön vagy pénteken beszélhet vele a Törökországnak szánt lövészer átvitele kérdésében, addig a döntést el kell halasztani.

Egyébként pedig kijelentette a miniszterelnök, hogy egyáltalában nem biztathat engem, mivel az entente képviselői máris mindenről tájékozva vannak és fel is szólaltak már nála, minélfogva a pénzügyminiszter nem fogja megadni hozzájárulását.

A végleges döntést annak idején haladéktalanul jelenteni fogom Excellenciádnak.

Lásd a 30. számot !

38.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

Távirat.

Bukarest, 1915 július 16.

Bratiano miniszterelnök ép most közölte velem, hogy semmi körülmények közt nincs módjában a lövészer átvitelét engedélyezni.

Lásd a 37. számot!

Gróf Czernin Ottokár — báró Banánhoz.

Távirat.

Sinaia, 1915 augusztus 28.

Ferdinánd Király Ő Felsége, Bratiano miniszterelnök és a belügyminiszter meglehetősen egyértelműséggel oda nyilatkoznak, hogy a Szerbia elleni esetleges offenzíva itt ugyan jelentékeny izgalmat keltene, de egyéb következményekkel nem járna.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

Távirat.

Sinaia, 1915 szeptember 10.

A miniszterelnök azt mondta nekem, hogy tegnap óta egybehangzó jelentések érkeznek arról, hogy mi nem csupán elzártuk a határt, hanem csapatokat is tolunk előre a román határ felé, minélfogva ő ugyanezzel a rendszabálytalán kénytelen válaszolni és a maga részéről is néhány zászlóaljtal többet küld a határra.

Az erre következő igen komoly beszélgetés során Bratiano következőképp okolta meg eljárását: Ő a háború kitörése óta — úgymond — kijelentette előttem, hogy semleges fog maradni és állott is szavának; hangsúlyozta, hogy tovább is semleges marad, akkor is, ha Szerbiát megtámadjuk. Neki nincs olyan szerződése az entente-tal, amely arra kötelezné, hogy bennünket megtámadjon; minden idevonatkozó híresztelés hazugság. Saját személyét illetően meg van győződve annak a kijelentésemnek, igaz voltáról, hogy mitsem tervezünk Románia ellen. Ámde számot kell vetnie a közvéleménnyel, ezt pedig a *legutóbbi* események annyira felizgatták, hogy támadást vár részünkről. Ennélfogva máris kénytelen volt csapaterősítéseket küldeni a határra.

Újból ismétetem, hogy távol áll tőlünk minden támadó szándék Románia ellen, hogy aggályosnak tartom, ha az említett katonai rendszabályokat foganatosítja ellenünk, hogy azonban a felelőséget ezért reá kell háritanom.

A helyzet a legutóbbi csapatmozdulatok következtében határozottan kiélesedett.

Ámde ismétlem azt a meggyőződésemet, hogy pillanatnyi katonai helyzetünk mellett Románia támadása semmiképen sem várható.

41.

Báró Burián — gróf Czernin Ottokárhoz.

Távirat.

Wien, 1915 szeptember 11.

Helyeslem Excellenciádnak Bratianohoz intézett szavait és felhatalmazom Nagyméltóságodat, hogy kifejezett hivatkozással az én utasításomra, jelentse ki a román miniszterelnöknek, hogy teljességgel nincs szándékunkban megtámadni Romániát. Méltóztassék ehhez hozzáfűzni, hogy a személy-, valamint a posta- és táviróforgalom jelenlegi beszüntetése a román határon tisztán átmeneti intézkedést jelent, amely az általános katonai helyzettel összefüggő rendszabályokban leli magyarázatát és hogy nincs szó speciálisan Románia ellen alkalmazott határzárlatról, mert hiszen a svájci és a német határon (néhány német határpont kivételével) szintén végrehajtottuk ezt az intézkedést.

Lásd a 40. számot!

42.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

Távirat.

Bukarest, 1915 szeptember 11.

Ép most voltam a Király Ő Felségénél egyórás kihallgatáson, amelytől a feszültség bizonyos fokú csökkenését remélem. A beszélgetés a következőkép folyt le:

Az utasításomul adott békés nyilatkozattal kezdtem, amelyre a Király azt válaszolta, hogy ebben egy pillanattig sem kételkedett s most is szilárdan meg van győződve róla. Arra a kérdésemre, eljuttathatom-e a magam részéről Nagyméltóságodhoz Ő Felsege királyi szavát, hogy Románia sem forral velünk szemben semmiféle ellenséges szándékot, Ő Felsege igenlően válaszolt.

Erre kifejtettem, hogy miután így valamennyien a helyzet feszültségének gyors megszűnését kívánjuk, közösen is kellene megtalálnunk az ehhez vezető utat. *Mi* semmi olyat nem tettünk, ami Romániát bármiként is nyugtalaníthatná, s így csak jogos és méltányos, hogy a román csapatok most megint visszavonassanak.

Unszolásom ellenére Ő Felsége kezdetben hallgatag magatartást tanúsított s teljességgel nem volt válaszra bírható. Végre azután kijelentette, hogy az egész csapateltolást egyáltalán az ő megkérdése nélkül hajtották végre és hogy Bratiano miniszterelnök ezenfelül szigorú utasítást adott arra, hogy a csapatokat ne bocsássák 10 km.-nél közelebb a halárhoz. Minthogy ő arról értesült, úgymond, hogy ezt a rendelkezést nem tartják be, ma szóváltása volt Iliescu tábornokkal, akivel »nagyon erélyesen bánt«. Ő Felsége fejtegetései abban csúcsosodtak ki, hogy a csapatokat »idővel« vissza fognák vonni.

Ez a kitérő válasz semmikép sem elégíthetett ki s abban a biztos várakozásban, hogy ezzel Nagyméltóságod intencióinak megfelelek, egy kissé tovább mentem, kijelentve a Királynak, hogy válasza engem nem elégíthet ki. Nálunk, mondtam, kezdik a románok magatartását meg nem érteni és én kénytelen vagyok óva inteni Őt, hogy ne teremtsenek olyan atmoszférát, amely veszedelmessé válhatna; bocsássa meg az én inzisztálásomat, de nekem határozott és világos választ kell kapnom arra nézve, hogy mikor fogja visszavonni a csapatokat.

Ismételt unszolásomra azt válaszolta Ő Felsége, hogy ha mi feloldjuk a határzárt, akkor Ő *kívánja és reméli*, hogy a csapatok vissza fognak vonatni. Azt válaszoltam, hogy ez a felelet sem kielégítő. A hadsereg legfőbb haduránakebben az esetben nem kívánna esnem remélnie, hanem *parancsolnia* kell. Erre végül felhatalmazott ű Felsége, jelentsem Nagyméltóságodnak, hogy ha mi a határzárt feloldjuk, Ő parancsot fog adni a csapatok visszavonására.

Minthogy az Ő Felségével való beszélgetés annál a módnál fogva, ahogy Ő azokat vezeti, nem tartozik a könnyű dolgok közé, s minthogy másrészt súlyt vetek arra, hogy ebben a fontos kérdésben az elérhető legteljesebb világosságot teremtsen, ezért még egyszer szabatosan megismételtem szavai összefoglalását s megkaptam az engedélyt arra, hogy ezt Nagyméltóságodnak jelentsem.

Nyomban a kihallgatás után értesültem a hadsereg-főparancsnokságnak a cs. és kir. katonai attachéhoz intézett

táviratáról, amely szerint a határzár feloldatott s ennél fogva írásban közöltem Ő Felségével, hogy most már elvárom a csapatok azonnali visszavonását.

Habár a Királytól további garanciákat és ígéreteket nehezen lehetett kapni, mégis az itteni különös viszonyok folytán, s főleg a Király tekintélyének csekély volta következtében, még mindig nincs adva feltétlen biztosíték az iránt, hogy a csapatokat vissza fogják vonni. Megnehezíti a dolgot még az a körülmény is, hogy Ő Felsége ma este öt napra a Duna vidékére utazik, Bratiano pedig csak holnap reggel érkezik ide, úgy, hogy kettőjük közt bajosnak látszik az értekezés.

Holnap lesz alkalmam a miniszterelnöknél szóvátennem az ügyet.

Lásd a 41. számot !

43.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

T á v i r a t.

Bukarest 1915 szeptember 17.

Bratiano miniszterelnöknek az az álláspontja., hogy a csapatokat csak körülbelül 14 nap múlva vonhatja vissza a határról. Hangsúlyozta, hogy senki sem tarthatja őt oly eszeveszettnek, hogy most akarná megtámadni a monarchiát, ha nem tette meg akkor, amikor az oroszok a Kárpátokban állottak. Ezenkívül most Bulgária is a mi oldalunkon van; józaneszű ember tehát nem hiheti komolyan, hogy ő épen ezt a pillanatot fogja kiszemelni magának.

Az előretolt csapatoknak, úgymond, az a feladatuk, hogy bizonyos erődítéseket végezzenek a határon; ő ezt a munkát félbe nem szakíthatja. Egyébként pedig a csapatok ahhoz képest, amint munkájukkal elkészültek, lassanként már most is visszavonulnak a határról. Egész Romániának örökké Belgium sorsa lebeg szeme előtt s neki meg kell nyugtatnia és meg kell győznie a közvéleményt, hogy őrködik az ország biztonsága felett.

Minden érvem hatástalan maradt, az is, hogy így kellemetlen helyzetbe kerül a Király, mivel megígérte nekem, hogy a csapatokat *azonnal* visszavonja.

Lásd a 42. számot!

44.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

Távirat.

Sinaia, 1915 szeptember 22.

Jóllehet a Király kifejezett parancsot adott, hogy a csapatokat 10 km-re vonják vissza a határról, ez mégsem történt meg. Magam győződhettem meg róla, hogy még Predeál határközségben is dolgoznak csapatok erődítéseken, ennélfogva írásban figyelmeztettem a Királyt, hogy tábornokai ignorálják parancsait.

Lásd a 41. számot!

45.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

Távirat.

Bukarest, 1915 szeptember 2k.

Különböző jelek arra vallanak, hogy a román mozgósítás melletti áramlat erősen megduzzad. Minthogy kevés a bizalmam Bratiano ellenállóképessége iránt, ezért az imént, mielőtt a minisztertanácsba ment, felkerestem és a következőket jelentettem ki neki:

»Nincs utasításom, ennélfogva nem beszélek hivatalosan. Mint olyan magánember azonban, aki ismerem a wieni és a berlini viszonyokat, figyelmeztetnem kell ői, hogy Románia nincs ugyanabban a helyzetben mint Görögország és hogy az itteni mozgósítás bennünket nyilván arra kényszerítene, hogy felvilágosításokat kérjünk. Fontolja meg tehát alaposan, hogy mit határoz.«

Bratiano azt kérdezte, miért teszek ilyen különbséget, hiszen akkor Románia volna az egyetlen ország a Balkánon, amely nem mozgósított, holott ugyanoly joga van a védekezésre, mint a többinek.

Azt fejeltem, hogy itt nem Románia védekezéséről van szó. Ő nagyon jól tudja, mondám, hogy sem mi, sem Bulgária nem akarjuk megtámadni Romániát. Ámde Románia máris erős csapatokat tart határainkon, egy év óta fenyeget bennünket sajtója útján, egy igen erős párt szakadatlanul a háborúra tüzel; ennélfogva komolyan intennem kell őt, nehogy olyan lépést tegyen, amelyet ellenségeskedésre kellene magyaráznunk és amely a legkomo-

lyabb következményekkel járhatna. Végül ismétlem, hogy nem beszélek hivatalosan, hogy nincs utasításom; mint barátja azonban nyíltan meg akartam mondani neki véleményemet.

Bratiano felette izgatott volt, megköszönte közlésemet, kijelentette azonban, hogy nem tehet határozott ígéretet.

Minthogy a döntő minisztertanácsot Görögország mozgósítása következtében egyik óráról a másikra hívták össze, ennél fogva nem kérhettem utasítást és így választ kérek, hogy eljárásom megfelelő-e.

46.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

Távirat.

Bukarest, 1915 szeptember 24.

Amint a belügyminiszter ép most közli velem, a minisztertanács azt határozta, hogy *egyelőre* eltekint újabb katonai rendszabályok foganatosításától.

47.

Báró Burián — gróf Czernin Ottokárhoz.

Távirat.

Wien, 1915 szeptember 25.

Mindenben helyeslem Excellenciádnak Bratianohoz intézett szavait.

Méltóztassék a miniszterelnököt beszélgetéseik során most újólág emlékeztetni azokra a nagy politikai érdekekre, amelyek Romániát a középponti hatalmakhoz való csatlakozásra indították.

Ebben a jelentőségteljes órában ne feledkezzék meg a miniszterelnök arról, hogy Románia a középponti hatalmakkal együtt azt a célt tartotta szem előtt, hogy Oroszországnak Közép-Európába és a Balkánra való előnyomulása ellen hatalmas gátat emeljen.

Ma, amikor még Bulgária is leveti magáról a muszka-félelem terhét, Romániának annál inkább meg kellene emberelnie magát és újból rálépnie arra az útra, amelyre

a történelem, az ország valódi érdekei és az eszélyesség utalják.

Egyfelől az intelem hangján beszélni, amelyet Excellenciád már megszólaltatott, másfelől pedig értésére adni Bratianonak, hogy még mindig nyitva a hozzánk vezető kapu, ezt látom ma is a részünkről leghelyesebb eljárásnak.

Lásd a 45. számot !

48.

Báró Burián — gróf Czernin Ottokárhoz.

T á v i r a t .

Wien, 1915 november 3.

A hadseregfőparancsnokságnak hírei vannak orosz csapatösszpontosításokról a román határ mentén vagy közelében. Ebből következik, hogy legalább is számolni kell a közel jövőben a román semlegesség Oroszország részéről való megsértésének lehetőségével.

Méltóztassék tehát Bratiano miniszterelnököt egészen barátságos hangon és bizalmas beszélgetés keretében megkérdezni, milyen magatartást szándékozik Románia tanúsítani egy rajta keresztül való átvonulás kierőszakolására irányuló orosz kísérlettel szemben.

49.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

T á v i r a t .

Bukarest, 1915 november 4.

A miniszterelnökkel utasításszerű értelemben beszéltem. Bratiano biztosított, hogy nem fogja megengedni az orosz átvonulást, ámde azt hiszi, hogy az oroszok nem is fogják azt komolyan megkísérelni.

Ezúttal is ismétlem többízben nyilvánított nézeteimet, hogy Románia valóban nem fogja megengedni semlegességének ezt a megsértését.

Lásd a 48. számot!

50.

Báró Burián — gróf Czernin Ottokárhoz.

Távirat.

Wien, 1916 március 7.

Felkérem Excellenciádat, méltóztassék a Király Ő Felségénél az én nevemben szóba hozni az orosz átvonulás elleni biztosítás kérdését és barátságos, de nyomatékos formában kívánni, hogy Románia az orosz határon is haladéktalanul csapatokkal védje semlegességét, amint ezt többi határain máris teszi.

51.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

Távirat.

Bukarest, 1916 március 10.

Ma a Király Ő Felségénél hosszabb kihallgatáson voltam, amelyen utasításszerű értelemben szólottam. Ő Felsége kijelentette, hogy, az orosz átvonulástól való félelem indokolatlan; sem Ő, sem Bratiano nem adna erre engedélyt és mivel az oroszok tudják, hogy *lövésre* kerülne a sor, kísérletet sem fognak tenni.

Ellenvetésemre, hogy az orosz kísérlet esetleg Bratiano tudta nélkül is bekövetkezhetik, továbbá, hogy igen kevés csapat van Románia északkeleti szögletében, azt felelte a Király, hogy nem tudja milyen csapatok vannak ott, de lehet, hogy csak jelentéktelen erők azok; újra meg újra ismételte azonban az általános frázist, »hogy aggodalmaink alaptalanok«.

Excellenciád utasítására való egyenes hivatkozással nyilvánított ama kívánságomra, hogy a veszélyeztetett ponton levő román csapatok megerősítsenek, Ő Felsége nem adott egyenes választ, hanem egy homályos megjegyzést tett, amely arra engedett következtetni, hogy beszélni fog Bratianoval.

Ugyanezt a kérdést a külügyminiszterrel is megbeszéltem, mivel a miniszterelnök távol van. Porumbaro ama megjegyzésére, hogy mi nem tehetnők felelőssé Romániát azért, ha orosz csapatok »meglepetésszerűen és a román kormány hozzájárulása nélkül vonulnak át«, azt feleltem,

hogy meglepetésről többé nem lehet szó, mert én ezúttal már harmadízben figyelmeztetem a kormányt erre az eshetőségre. Legyen tisztában azzal, mondtam, hogy nem mulaszthatnók el és tényleg nem is mulasztanók el teljes mértékben felelőssé tenni a román kormányt a semlegeség ilyenét megsejtéséért, amelyből nyomban levonnék a nekünk szükségesnek látszó összes következtényeket.

Porumbaro külügyminiszter néhány kifogás megkísérlése után elismerte, hogy nézetünkben teljesen igazunk van.

Nincs kétségem aziránt, hogy sem a Király, sem a kormány *ebben a pillanatban* nem engedné meg az orosz átvonulást. Veszély rejlik azonban Bratiano erélynélküli apátiájában és abbeli rosszakaratában, hogy nem fogantósít hathatós preventív rendszabályokat, valamint az ország és a hadsereg anarchikus állapotában is.

Lásd az 50. számot !

52.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

Távirat.

Bukarest, 1916 május TI.

Bratiano miniszterelnök ma hosszabb előadásban egészen spontán kifejtette előttem nézeteit az európai helyzetről és Románia jövőjéről magatartásáról.

Hangsúlyozta, hogy mindkét hatalmi csoport oly erős és oly biztosra veszi a maga győzelmét, hogy csak két eshetőségről lehet szó. Vagy *hamarosan* bekövetkezik a béke, de akkor csakis a status quo alapján, éppen mivel egyik csoport sem tekinti magát legyőzöttnek. Ő ezt az esetet látja a valószínűbbnek. Nem lesz megnagyobbodott Bulgária és nem lesz megsemmisült Szerbia, Belgiumot is vissza fogják állítani s az orosz tartományokat is vissza fogják adni. Ebben az esetben ő igen örül majd, hogy nem avatkozott belé a háborúba, mert automatikusan fel fog újulni a régi viszony Wiennel és Berlinnel.

Vagy pedig a második lehetőség: hogy t. i. az egyik hatalmi csoport megsemmisítő vereséget szenved.

Erről azonban a *jelen pillanatban* nincs szó; a kérdéses eshetőség, ha ugyan egyáltalában bekövetkezik, még messze távolban van és bőven időt enged Romániának arra, hogy várakozó szemlélő maradjon.

(E fejtegetések során Bratiano nagyon is határozottan sejtette velem, hogy az utolsó pillanatban még *hozzá* szándékozik szegődni a győztes hatalmi csoporthoz.)

53.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

Bukarest, 1916 május 13.

Tegnapi táviratom kapcsán van szerencsém az alábbiakban részletesen ismertetni Bratiano miniszterelnökkel a helyzetről folytatott beszélgetésemet.

A miniszterelnök azon kezdte, hogy szükségét érzi annak, hogy — hosszú idő multán — megint egyszer megbeszélje velem teljes nyíltsággal a dolgokat s egyet-mást megmagyarázzon, amit eddigelé talán nem értettem meg, mert hiszen »némely pontot illetően«, úgy látszik, más nézeten vagyok, mint ő. Ő, úgymond, az az ember, akit »aprólékos napirészletek« nem érintenek; elesik-e Verdun vagy sem, hódítunk-e valahol néhány négyzetkilométert vagy sem, tökéletesen közömbös neki. Mindez nem fogja eldönteni a háborút. Döntő az, sikerül-e a két küzdő csoport valamelyikének megsemmisíteni (écraser) a másikat, avagy nem jut-e mindkét fél arra a belátásra, hogy győznie lehetetlen és nem köt-e békét körülbelül a status quo alapján. Mindkét esetben pedig az ő politikája a helyes. Az utóbbi esetben — amelynek nagyobb a valószínűsége — a jövő béke olyan Európát fog teremteni, amely alig különbözik majd az 1914. évitől; a rettentő áldozatok és veszteségek mind hiábavalóknak fognak bizonyulni és egész Románia hálás lesz iránta, hogy megkímélte az országot ennek a haszon nélkül való háborúnak borzalmaitól. Ha azonban csakugyan sikerülne az egyik küzdő csoportnak megsemmisítenie a másikat, úgy ez az esemény semmiképpen sem következhet be hirtelen és észrevétlenül s Romániának, még mindig maradna ideje, hogy elhatározásra jusson. Ő nem hisz, úgymond, ebben a befejezésben, de ha mégis sor kerülne rá, akkor is évekbe telnék, amíg idejut a dolog, mivel egyik hatalmi csoportnál sem észlelhetők még a kimerültség jelei; mint-hogy pedig Románia ki sem bírná az évekig tartó háborút, ennélfogva világos, hogy neki, Bratianonak »várnia«

kell. Ámde, úgymond, ő inkább azt hiszi, hogy, amint említette, mindkét küzdő fél, noha örökké a győzelmet hangoztatja, idővel tudatára fog ébredni annak, hogy győzelem itt nem létezik és »que cette guerre finira en queue de poisson«. Oroszország sohasem nyugodna bele abba, hogy Szerbia eltűnjön és így nem is keletkezhet egy Nagy-Bulgária; Oroszország sohasem fogja átengedni Lengyelországot és sohasem szánná el magát arra, hogy Besszarábiát Romániának adja. Európa lázas állapotban van, amely megfosztja józan ítéletétől, ő azonban megőrizte hidegvérét. Akkoriban, mikor az orosz a Kárpátokban állott, megrohanták őt, úgymond, hogy avatkozzék be a háborúba miellenünk, mivel »itt a vége a monarchiának«,— ma pedig kivertük minden ellenségünket és mélyen benn vagyunk az ellenséges területen. Bizonytalán jöhetnek más, ránknézve kedvezőtlen fázisok is, anélkül hogy meghoznák a döntést. Ez a háború nem olyan, mint a többi, ilyenre nincs példa a történelemben s ezért téves minden analógia. Micsoda helyzetben volna Románia, mondotta, ha felhívásunknak engedve, 1914-ben a mi oldalunkon beavatkozott volna a háborúba. Bizonyos, hogy az oroszok előzönlötték volna egész Moldovát és ma egyetlen romhalmaz lenne fél Románia. Ámde Románia nem bírja ki ugyanazt, amit a nagyhatalmak és amíg ezek mind elvérzenek a háborúban, addig Románia egészen jó üzleteket csinál és egynéhány túlfűtött koponyán kívül senki sem panaszkodik többé az országban.

Ő, úgymond, elszokott attól, hogy a jövőbeli kombinációk politikáját űzze; előrelátni semmit sem lehet; hat hónap múlva a helyzet *talán* egészen más lesz és egészen más elhatározásokra fogja őt kényszeríteni; ma a semlegesség az egyetlen helyes politika Romániára nézve és mindenki, aki az ő helyén az utóbbi két év alatt másképp cselekedett volna, rosszabbul csinálta volna dolgát.

Ha azonban — amint feltehető — ez a minden háborúk legborzalmasabbja egyúttal azok legeredménytelegebbje is lesz és a jövő Európa nagyjából a régi marad, akkor igen hamar és automatikusan ismét normális viszonyok fognak kialakulni Románia és a középponti hatalmak közt. Hiszen látnivaló ez már ma is. A gazdasági szükségletek erősebbek az érzelmi momentumoknál; Románia és a középponti hatalmak kölcsönösen egymásra vannak utalva és egymásra is fognak találni mindazok ellenére, amik történtek.

Ez a magva Bratiano fejtegetéseinek, vagyis a mindnyájunk előtt ismeretes régi miniszteri hitvallás: semlegesnek maradni, amíg csak lehet és ha azután az egyik hatalmi csoport alul marad, még az utolsó pillanatban ellene fordulni. Ebben előttem új inkább csak az a szemérmetlen nyíltság volt, amellyel ő, a szövetséges, értésemre adta, hogy Románia ellenünk lesz, mihelyt ő, Bratiano, vert félnek tart bennünket. Igaz, hogy hosszas előadása során a miniszterelnök inkább Oroszországnak fordította a kérdés élet, ismételten hangsúlyozva, hogy Besszarábia sans l'écrasement de la Russie, merőben értéktelen Romániára nézve. Csakhogy emellett még egy másik, szintén nem új, de érdekes momentum vetődött felszínre, amely, bár Bratiano nem mondotta ki, nyilatkozataiból mégis kiérthető volt. A miniszterelnök érezte, hogy a monarchia megsemmisítését lehetségesnek tartja, Oroszországot azonban nem, hogy tehát Erdély tartós birtoklása elképzelhető, Besszarábiáé ellenben elképzelhetetlen.

Természetes, hogy Bratiano fejtegetéseire sok viszonzni valóm volt. Válaszomról csak röviden teszek említést. A miniszterelnök nézete ellen az erkölcs és az eszélyesség kettős álláspontjából szállottam síkra. Hangsúlyoztam a szövetséget és következményeit és értésemre adtam Bratiano-nak, hogy ezen a téren áthidalhatatlan ellentét van kettőnk felfogása közt. Értésemre adtam továbbá, hogy az eredménytelen háború époly kizárt dolog, mint a mi vereségünk és hogy a velünk való együttműködés lehetősége *bevégezett győzelem után* nem más mint utópia.

Lásd az 52. számot !

54.

Gróf Czernin Ottokár — bárd Buriánhoz.

Távirat.

Bukarest, 1916 május 26.

A Király bámulattal szólott olaszországi offenzívánkról.

Romániáról Ő Felsége meglelédeéssel nyilatkozott; a hangulat sokkal józanabbá lett, az emberek tökéletesen helyeslik a semlegességet. A velünk való aktív együttműködés azonban »ezidőszerint« még teljességgel lehetetlen.

Örvendezve beszélt a Király a középponti hatalmakhoz való gazdasági közeledésről.

Ns. Wodianer követ — báró Buriánhoz.

Távirat.

Bukarest, 1916 június 10.

Az orosz offenzíva sikeréről szóló orosz vezérkari jelentéseket és szentpétervári hírlapi tudósításokat az itteni ellenzéki sajtó teljes mértékben kiaknázza és mindennapos külön kiadásokban kürtöli világgá; a hírek nyomán izgatottság kél az itteni közvéleményben és már ellenünk irányuló tüntetéseket is jeleznek. Ezzel szemben a hivatalos román sajtó egyelőre még hallgatásba burkolózik.

Ns. Wodianer követ — báró Buriánhoz.

Távirat.

Bukarest, 1916 június 11.

A miniszterelnök kabineti főnöke Bratiano megbízásából az imént a következőket közölte velem:

Hercánál e hó 10-én egy állítólag 40—50 lovasból álló orosz osztag átlépte a határt; a román határőrség lefegyverezte a lovasokat. A román kormány azonnal elrendelte a Moldova északnyugati szögletében levő határvédelem megerősítését.

Ma reggel 1 órakor Bratiano azt a hírt kapta, hogy éppen az imént egy eddigelé még ismeretlen erősségű orosz különítmény átkelt a Pruthon és bevonult Román-Mamornieába. A betörés helyén legfeljebb 10 főnyi román határpiquet állott, amely úgy látszik nem fejtett ki ellenállást.

Petraseu tábornokot, a Bottusani-hadosztály parancsnokát nyomban a helyszínére küldték, hogy a román terület azonnali kiürítéséről gondoskodjék.

Egyúttal az északi helyőrségekből csapatokat vezényeltek a tábornok rendelkezésére, hogy a kiürítést esetleg kikényszerítse.

Bratiano miniszterelnök kijelenti, hogy a jövőben sem hajlandó tűrni a román terület megsértését.

Ns. Wodianer követ — báró Buriánhoz.

Távirat.

Bukarest, 1916 június 11.

A miniszterelnök kabineti főnöke, vett utasításához képest, a következőket közölte velem:

Petrascu tábornoktól ma 4 órakor jelentés érkezett, amely szerint az orosz különítmény Mamornicánál, fronttal a mi határunknak, tegnap tűzben állott. A román tábornok nem beszélhetett az orosz különítmény parancsnokával, aki a tűzvonalba volt. Petrascu tábornok erre felkereste az északi Pruthparton Keller tábornokot és a különítmény azonnali visszavonását kívánta, amit ez — afeletti csodálkozásának kifejezésével, hogy egyáltalában vannak orosz csapatok román területen — nyomban meg is ígért.

Az orosz különítmény számbeli ereje állítólag nem ismeretes, az oroszok visszavonulásáról sincsenek eddigelő hiteles értesülések. Meg nem erősített hírek szerint ma éjjel kezdtek volna meg a visszavonulást.

Azt, hogy nem fogatosították — mint kötelességük lett volna — az orosz csapatok lefegyverzését, Bratiano azzal okolja meg, hogy a tűzünkben álló csapatokat nem lehetett megközelíteni.

Ns. Wodianer követ — báró Buriánhoz.

Távirat.

Bukarest, 1916 június 12.

Bratiano megígérte, hogy a román csapatokat az egész Pruthpart mentén azonnal megerősíti és kijelentette, hogy újabb ígéretet kapott az oroszoktól a román terület respektálására.

Ns. Feiner főkonzul — báró Buriánhoz.

Távirat.

Galac, 1916 június 12.

A hivatalos helyreigazítás ellenére, amely szerint csak egy kisebb orosz különítmény, az is tévedésből, hatolt

be Dorohoiba, az orosz csapatok román területen való megjelenésének híre itt mégis élénk izgalmat keltett.

Kapcsolatban az orosz offenzívával, ez az incidens az oroszbarát agitáció erősödését vonta maga után.

A románok érzékenysége a semlegességnek *ezzel* a megsértésével szemben kevésbé mutatkozik.

Feszülten várja mindenki, lesz-e a kormánynak elegendő erélye, hogy az oroszokat a román terület elhagyására bírja.

60.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

T á v i r a t.

Bukarest, 1916 június 17.

Bratiano miniszterelnök, aki ma fogadott, vázoltatta velem a keleti katonai helyzetet és megjegyezte, hogy igen örül, hogy feltétlen nyugalommal és semmikép sem csökkent győzelmi reménnyel nézzük a szituációt. Bratiano hangsúlyozta még, hogy az oroszok igen nagyra vannak sikereikkel és ismételte, hogy Bukovina megszállása lényegesen megnehezítené az ő, Bratiano, helyzetét. Azt feleltem, hogy én sem óhajtom az oroszok további előnyomulását, hogy azonban, mint az itteni viszonyok alapos ismerője, tudom azt, hogy még esetleges orosz sikerek sem befolyásolhatnák csak a legkevésbé is a miniszterelnök helyzetét, mivel ő tökéletesen ura itt a szituációnak; idevonatkozó fejtegetéseimhez azt az igen erélyes kívánságot fűztem, gondoskodjék Bratiano arról, hogy az orosz átvo-nulási kísérlet meg ne ismétlődjék. A miniszterelnök elismeri, hogy a szóbanforgó incidens orosz »ballon d'essai« lehetett annak kipróbálása végett, hogy megérett-e már a helyzet Románia együttműködésére, ámde ő újból megígéri nekem, hogy ilyen kísérletet *minden eszközzel* meg fog gátolni; másfelől pedig kijelentette, hogy még tisztázatlan az a kérdés, hogy vájjon nem lettek-e Bukovinából átszorítva az orosz katonák, amely esetben nincs szándékosság a dologban.

Hangsúlyoztam, hogy az oroszokhoz Románia kiürítése iránt intézett gyors és kategorikus román parancs folytán nem kívánjuk tovább feszegetni a múltat, megismételtem azonban azt a kérelmet, hogy román részről csapatokat küldjenek Észak-Moldovába és meggátoljanak

egy második kísérletet, mire pozitív Ígéretet kaptam a miniszterelnöktől, hogy ez most már meg is fog történni.

Ő Felsége, aki az imént magánkihallgatáson fogadott, megismételte előttem ezt az Ígéretet és magyarázatul hozzáfűzte, hogy lovasság, gyalogság és egy üteg is ott fog maradni Romániának az oroszoktól veszélyeztetett szögletében, úgy hogy minden további orosz kísérlet fegyveres ellentállásra találna.

Helyzetünket a keleten a Király Ő Felsége optimizmussal ítéli meg, amiben én Őt természetesen megerősítettem. Ő Felsége úgy látszik meglehetősen pontosan van tájékozva és az orosz offenzíva mielőbbi megállását várja. Igaz ugyan, hogy Ő is érezte, hogy az orosz offenzíva előrehaladása itt kiélesítené a helyzetet.

Take Jonescu és Filipescu hívei együttes gyűlést tartottak, amelyen elhatározták, hogy minden eszközzel kierőszakolják az azonnali háborút a középponti hatalmak ellen.

Összefoglalóan azt mondhatom, hogy *ebben a pillanatban* nem látok veszélyt Románia részéről, hogy azonban az orosz offenzíva előrehaladása természetesen a helyzet változását vonná maga után.

61.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

Sinaia, 1916 június 19.

Wienből ide visszatérve, a helyzetet olyannak találtam, amilyennek Excellenciád és csekélységem vártuk: fokozott remények, hogy mihamarabb sikerrel rajtunk üthetnek, de még határozatlanság arra nézve, hogy már ezúttal megkockáztassák-e a kísérletet.

A hosszas szóbeli eszmecsere, amelyet Excellenciáddal folytatni szerencsém volt, feleslegessé teszi, hogy tüzetesebben ismertessem azt a diszpozíciót, amelyben Bratiano leledzik. Röviden szólva, a miniszterelnök két pólus közt mozog: az egyik az, hogy el ne mulassza a pillanatot, amikor még idejekorán kiveheti részét az entente-nak általa várt győzelméből, a másik, hogy a képzelhető legkésőbbben és így a lehető legcsekélyebb kockázattal törjön ránk. Az őt jellemző ügyességgel siklik keresztül Bratiano a két szirt között, — vár, retteg és reménykedik.

Általánosságban azt lehet mondani, hogy Romániával ma megint körülbelül ugyanott vagyunk, ahol voltunk egy évvel ezelőtt. Az Erdélyre irányuló már elhalványult reménység új életre kap és a monarchia összezüzésának gondolata az itteni psychében újra kézzelfogható alakot ölt; amint akkor, ma is csak úgy szól a diagnózisom, hogy a román politika felett a döntés a harctéren fog bekövetkezni.

Ami megtörténhet arra nézve, hogy Bratianora késleltetően hassunk, meg fog történni; diplomáciai munka kitolhatja és elodázhhatja Románia veszedelmes lépéseit — végeredményben azonban *megakadályozni* nem bírja; az ágyúk által teremtett tények sokkal erősebbek, mint diplomáciai fogások: amazoké az utolsó szó, azok fognak dönteni.

A miniszterelnökkel tegnapelőtt folytatott egyórás beszélgetésem során Bratiano az ismert hangokat szólaltatta meg és a legrikítóbb színekben ecsetelte, mily »végtelen nehézzé« válnék az ő helyzete, ha az orosz offenzíva előrehaladna; egyúttal értésemre adta, hogy az oroszoktól megszállott valamely osztrák területre vonatkozólag a nyilvánosság előtt tett entente-ajánlatok annyira felizgatnák az országot, hogy ő felette szorongatott helyzetbe jutna. Én elismertem helyi orosz siker lehetőségét, de emlékeztettem a miniszterelnököt, hogy az oroszok Czernowitzot már két ízben megszállták és kétszer kellett azt ismét kiűríteniök (a beszélgetés még Czernowitznak az oroszok részéről való újabb bevétele előtt történt) és rámutattam Bratianoval szemben arra, hogy micsoda helyzetbe került volna, ha el hagyja magát kábítani az oroszoktól és korábbi múltó sikereiket tartós győzelemnek ítéli.

Azzal a szilárd meggyőződéssel hagytam el a miniszterelnököt, hogy vereségünket reméli és hisz benne, de még várni fog.

62.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

Távirat.

Sinaia, 1916 június 24.

Az egymásnak ellentmondó jelentések zűrzavarából és az itteni politikusok egymástól elütő nyilatkozataiból valóban nem könnyű teljesen tiszta képét adni a pillanatnyi helyzetnek.

Bratiano egy hétre vidékre utazott és senkit sem fogad; a többi miniszternek pedig, kivált a külügyminiszternek, tudvalevően majd semmi befolyása nincs a külpolitikára.

Úgy látszik előttem, hogy Bratiano előrehaladó orosz offenzíván kívül még bizonyos rendszabályokat kíván Bulgária ellen és ezenfelül bizonyos muníciós és tüzérségi követelésekhez ragaszkodik, mielőtt hajlandó volna az entente-tal együttműködni. Ebből következik, hogy *pillanatnyilag* nem fenyeget bennünket veszély Románia részéről,

A Király bizakodással ítéli meg katonai helyzetünket a keleten, ámde hangsúlyozta környezetével szemben, hogy felette sajnálja Czernowitz elestét, a dolognak Romániában elkerülhetetlen visszhangja miatt. Az ellenzéki agitáció tovább tart.

Oda konkludálok, hogy a *pillanatnyi* helyzetet itt semmikép sem látom nyugtalanítónak, hogy azonban kedvezőtlen katonai események igen hamar megronthatják a helyzetet.

Ellenben az orosz offenzíva esetleges végső összeomlása valószínűen nagyon megrendítené a bizalmat Oroszország iránt, mert itt általános az a nézet, hogy Oroszország utolsó kísérletéről van most szó.

63.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

Távirat.

Sinaia, 1916 június 25.

Jó forrásból hallom, hogy a legutóbbi minisztertanácson megbeszélték a külügyi helyzetet és elhatározták, hogy az entente javára feladják a semlegességet.

Ennélfogva indokoltnak láttam Ő Felségétől azonnal kihallgatást kérni, amely az imént meg is történt s amelyen szóba hoztam a fentemlített hírt.

Ő Felsége nagy zavarban volt, kijelentette, hogy Ő erről mitsem tud s hogy a minisztertanács nem hozhatott ilyen *határozatot*, anélkül hogy Ő arról tudomást ne nyert volna. A további beszélgetés során Ő Felsége elismerte, hogy Bratianora igen nagy hatást tett az oroszok hatalmas támadása és megengedte azt is, hogy a miniszterek talán megbeszélték annak lehetőségét, hogy

ellenünk mozgósítsanak. Ő Felsége több ízben ismételte, hogy *határozat* semmi esetre sem jött létre és ehhez ismételt az a kérdést fűzte, hogy lesz-e erőnk megghiúsítani az oroszoknak a Kárpátokon való átkelését.

Megnyugtattam erre nézve Ő Felségét és a legnyomatékosabban utaltam arra, hogy az oroszok offenzíváját északon máris megállítottuk és hogy mihamarabb Bukovinában is fel fogjuk tartóztatni őket.

Benyomásom az, hogy a hír csakugyan túlzott és hogy még nem hoztak ilyen minisztertanácsi *határozatot*. Ellenben meg vagyok győződve arról, hogy Románia máris behatóan tárgyal az entente-tal és hogy további orosz győzelmek felette válságossá tennék itt a helyzetet.

Eddigelé még sohasem ismerte be a Király Ő Felsége velem szemben azt, hogy Olaszország példájának követése a minisztertanácsban megvitatás tárgya lehet, most pedig igen világosan ki lehetett olvasni szavai mögül azt a gondolatot, hogy Bratiano az orosz offenzíva további előrehaladását valószínűen a semlegesség elejtésére használná fel.

Már Excellenciádnak tett szóbeli előterjesztésem alkalmával is rámutattam arra, hogy számolnunk kell ezzel az eshetőséggel, ha nem sikerül az orosz offenzívát feltartóztatnunk. Ámde azt hiszem, hogy Bratiano egyelőre csak azon buzgólkodik, hogy minden módozatot előkészítsen erre az eshetőségre, román támadás azonban nincs közvetlenül küszöbön.

64.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

Távirat.

Bukarest, 1916 június 27.

Bratiano miniszterelnök, akivel ép most beszéltem, nyomatékosan tagad bárminemű minisztertanácsi határozatot, azonban tüntetőleg hangsúlyozza »helyzetének nehézségeit, amely helyzet most nehezebb, mint az olasz hadüzenetkor volt«, s figyelmeztet arra, hogy ezután nyilván »még sok ilyenféle hír kerül majd forgalomba«.

A miniszterelnök került az, hogy a végleges semlegességről világosan szóljon és szándékát olyképp formulázza, hogy: *Iparkodni fog a vele szemben makacsul alkalmazott háborús presszióknak ellentállani.*

Az itteni helyzetről nyert összbenyomásként csak ismételhetem korábbi jelentéseimet, annak a nézetemnek adva kifejezést, hogy még nem állunk fait accomplival szemben a semlegességnek irányunkban való feladása tekintetében, hogy azonban Bratiano miniszterelnök komolyan foglalkozik ezzel az eszmével és a helyzet feltétlenül válságosra fordulna, ha az oroszok netalán benyomulnának Magyarországba.

Lásd a 63. számot !

65.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

Távirat.

Bukarest, 1916 június 27.

Rendszerint kitűnően értesült forrásból hallom, hogy Románia most már nagymennyiségű lövőszert fog kapni Oroszországon keresztül, továbbá néhány nehéz *üteget* Franciaországból.

Ezek a rendelkezések alkalmasint részben azokon a hajókon vannak, amelyek állítólag Archangelskbe és Wladiwostokba érkeztek, részben pedig feltehetőleg a »Bistrizza« rakományát alkotják.

Ha, amint gondolom, Oroszország megengedi az átvitelt, akkor ez világos bizonyíték lesz a politikai helyzet tekintetében.

66.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

Sinaia, 1916 június 28.

Amint az utóbbi napokban kelt minden idevonatkozó táviratomban jelentettem, Bratiano miniszterelnök nem szándékozik rögtön háborút kezdeni ellenünk, de mind politikai, mind katonai tekintetben készül erre az eshetőségre.

Teszi pedig ezt úgy, hogy élénk tárgyalásokat folytat az entente-tal. Amennyire értesülhettem, Bratiano postulatjai nagyjából a következők:

I. Az entente általános offenzívája és az orosz erők további győzelmes előnyomulása.

II. Hátfedezet Bulgária ellen.

III. Erdély, a Bánát és Bukovina az együttműködés árákép.

IV. A román hadüzenet csak a monarchia ellen történik meg, nem pedig Németország ellen is.

V. Lövészer és tüzérség szállítása.

Pontosan így hangzanak-e a kérdéses postulátumok, természetesen nem tudhatom, de bizonyos, hogy körülbelül ezek a Bratiano-féle kívánságok keretei.

Ezekből a kikötésekből igen könnyen meg lehet állapítani Románia várható politikáját. Mindenekelőtt világos, hogy a további katonai események — és pedig különösen a keleti fronton — lesznek irányadók Románia magatartására nézve. Ha tovább is tért veszünk és ha az oroszok eljutnak Magyarországra, akkor a helyzet feltétlenül igen kritikussá fog válni.

Másfelől bizonyos momentumok amellet szólnak, hogy Bratiano még néhány heti időt óhajtana, mielőtt a döntő lépést megkockáztatja. Először is Románia a követelt tüzérséget és lövészt 6—8 hétnél előbb nem kaphatja meg, másodszor nyilván az ententenak Bratiano által követelt katonai sikerek sem fognak, még a legrosszabb esetben sem, máról-holnapra bekövetkezni és — last not least — itt az aratás is, amelyet Bratiano szívesen bevárna. Mindebből az következik, hogy a válságos stádium, Bratiano számítása szerint, alighanem körülbelül augusztus második felére esik, feltéve mindig, hogy általános katonai helyzetünk alapján a román kormány lehetőségesnek látja majd a szóba jött árulást.

Az események néhány részlete látszik még érdekesnek, így különösen Bratiano az az állítólagos újonnan emelt követelése, hogy csak nekünk üzennek háborút, nem pedig Németországnak is. A Király gyenge támasza ügyünknek, mert — amint ismeretes — Bratiano mellett eltörpülő szerepet játszik; a »Hohenzollern« abbeli vonakodásának azonban, hogy saját vérén kövesse el ezt az aljas árulást, mindamellet lehet bizonyos jelentősége.

Nem érdektelen továbbá az a jó forrásból eredő értesülésem, hogy Oroszország állítólag vonakodott a kívánt tüzérséget és lövészt szállítani, amíg nincsen birtokában Bratiano miniszterelnök *kötelező* ígéretének aziránt, hogy csakugyan akcióba is fog lépni, — valamint,

hogy Anglia befolyásának sikerült a szentpétervári aggodalmakat eloszlatni.

Tehát Oroszország bizalma sem nagyobb Bratiano iránt, mint a miénk !

67.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

Távirat.

Bukarest, 1916 június 30.

Bratiano miniszterelnök ma a következőképen fejtette ki előttem a dolgok állását: Az ő helyzete rettentően nehéz. Minden percben birtokába vehetné Bukovinát és mégsem teszi. Másképp állana a dolog, ha az oroszok Erdélybe jönnének; akkor olyan vihar keletkezne itt, hogy az ő helyzete tarthatatlanná válna.

Korábbi időszakokban, úgymond, különféle stádiumokban megmutatta, hogy semleges akar maradni; nem is aknázza ki a monarchiának előbbi szorongatott helyzetét; Erdély megszállása azonban sokkal nagyobb nehézséget jelentene, mint a korábbi stádiumok.

Mindamellet, amíg csak tud, »küzdzeni« fog a semlegességért.

Kooperáció közte és Take Jonscu közt, — amiről itt beszélnek — kizárt dolog. A nagy lövészerkészleteket — így adta ezt Bratiano értésemre — most feltételektől mentesen fogja Oroszországtól megkapni.

Nyilvánvaló szándékossággal újra meg újra hangsúlyozta Bratiano, hogy az orosz offenzíva *hamarosan* fel volna tartóztatandó és ezzel kapcsolatban kolomeai visszavonulásunkról szólva úgy tett, mint aki nagy örömmel hallja tőlem, hogy ez csak helyi orosz siker, hogy az orosz offenzívát máris megállítottuk és hogy néhány hét múlva egészen más lesz a helyzet képe.

Benyomásom az, hogy az ország sokkal nyugodtabb, mint ezelőtt volt és hogy Bratiano csak azért emlegeti az őt hajszólo általános izgalmat, hogy palástolja saját kívánságait és szándékait.

Azt hiszem, hogy *a válságos stádium Bratiano szándéka szerint körülbelül 6—8 hét múlva, vagyis az aratás befejeztével és a lövészernek az orosz kikötőkből való beérkezése után fog bekövetkezni*; a terv állítólag az, hogy 6 héten keresztül naponta 15—15 kocsirakományt fognak

szállítani Archangelskból és Wladiwostokból Romániába, mely esetben azután a román tüzérségnek — román katonai körökben tett célzások szerűit — ágyúként mintegy 3000 lövés állana rendelkezésére.

Mi úgy számítjuk, hogy ezek a szállítások augusztus második felében befejeződhetnek.

Sajnos, nem hallgathatom el Excellenciád előtt azt a benyomásomat, hogy a helyzet itt napról-napra válságosabb lesz. *A döntés nem áll ugyan közvetlenül a küszöbön, ámde a helyzet élesedik és Bratianoval folytatott mai beszélgetésem nem hagyott kétségben afelől, hogy a miniszterelnök a háború kezdete óta még sohasem volt oly közel a semlegesség feladásához, mint most.*

Természetesen a háború színpadán bekövetkező lényeges fordulat itt is azonnal gyökeresen megváltoztatná a helyzetet; ha azonban ez a fordulat belátható időn belül be nem következik, az esetben Romániára vonatkozólag a pesszimiztikus felfogás indokolt.

68.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

Sinaia, 1916 július 1.

Ha még további bizonyosságra lett volna szükségem, hogy Bratiano közeledni érzi nagy óráját, ezt a bizonyosságot meghozta volna a miniszterelnökkel tegnapi folytatott beszélgetésem.

Már Excellenciádnak tett szóbeli előterjesztésem alkalmával rámutattam arra, milyen nagy a különbség a korábbi és a mostani román psyche között és hangsúlyoztam, hogy a románok nem fogják többé elviselni, hogy az oroszokat a monarchiában tovább előnyomulni lássák. Amikor az oroszok Lembergben és Przemyslben állottak, amikor Breslau ellen vonultak, jobb volt itt a helyzet, mint ma, mivel az akkori állapotot Bratiano nem hitte definitivumnak, holott ma úgy érzi, hogy közeledik a háború vége: az a vég, amelynél még mindenáron jelen akar lenni.

Sikerült tegnap szóra bírnom őt, jobban és világosabban, mint már régóta nem. Bratiano azokat a »rettegetes belső nehézségeket« kezdte fejtegetni, amelyekkel meg

kell küzdenie, hogy a »háborús izgatóknak« ellenálljon és nem győzte felsorolni saját érdemeit, amelyeket a múltban a semlegesség fenntartása körül szerzett. Ámde ebben a pillanatban sem izgalom, sem pedig háborús hajsza nincs, vagy legalább is sokkal csekélyebb mértékben mutatkozik, mint az utóbbi két év alatt. Filipescu és Jonescu urak aránylag csendesek, alig-alig jelentkeznek, természetesen csak, mert tudják, hogy úgyszólván már célhoz értek és további erőfeszítések merőben feleslegesek.

Barátságos hangon figyelmeztettem is Bratiano arra, hogy az utóbbi két év alatt folytatott politikájával meghódította magának hazája bizalmát, amely teljes megnyugvással és minden beleszólás nélkül engedi át neki a vezetést s bámulatomat fejeztem ki iránta, hogy a múltnak válságos pillanataiban megóvta az országot a katasztrófától és attól, hogy kilátástalan háborúba keveredjék a középponti hatalmakkal. És ekkor Bratiano egy szót ejtett el, amely villamos fényszóróként világított rá felfogására: »Teljesen igaz, amit Ön mond, — kiáltott fel — de ezúttal már egészen más dologról van szó. Közeledik a háború vége« (*»C'est bien vrai ce que vous dites mais cette fois-ci ce n'est plus du tout la même chose. La guerre touche à sa fin«*) — és most néhány megjegyzés következett arról, hogy a mi kimerült emberanyagunk az entente-nak, különösen pedig Oroszországnak teljességgel kimeríthetetlen embertömegeivel áll szemben.

A miniszterelnök ezután nyugodtan hallgatta végig replikámat. Kifejtettem, milyen téves a felfogása, mily erős tartalékaink vannak még nekünk és Németországnak odahaza, mily szilárdan és egységesen állunk egymás oldalán, míg az ellenséges táborban nagyarányú bomlási tünetek jelentkeznek és végül pozitív bizonyossággal utaltam arra, hogy már a legközelebbi hetek teljesen megváltozott képet fognak mutatni.

Bratiano nem zárkózott el egészen fejtegetéseim elől, sőt elismerte, hogy magában Romániában is van egy áramlat a semlegesség mellett, amint ezt a tegnapi nagy szociáldemokrata tüntetés igazolta.

Mi azonban nem hagyjuk magunkat megtéveszteni Bratiano fejtegetéseitől; ez a ravasz politikus, aki még mindig néhány heti időt akarna nyerni, igen örül, hogy az őt sürgető entente-tal szemben rámutathat arra, hogy nagy nehézségei vannak »az országban mutatkozó pacifista áramlattal, amely nem akarja a háborút«. A miniszter-

elnök biztosabbra veszi mint valaha, hogy hamarosan megéri, hogy megteheti a *katonai sétát* Erdélybe; csak még nem látja egészen érettnak a gyümölcsöt.

A helyzet válságos. Néhány hétig még — ha csak váratlan eset nem áll elő (»sauf l'imprévu«) — nyugton lehet tartani Romániát, azontúl azonban, ha a hadi helyzet nem változik és ha visszavonulásunk tovább tart már — nem.

Kötelességem teljes nyíltsággal fejteni ki Excellenciád előtt felfogásomat, bármily kellemetlen legyen is a hatás, melyet az, sajnos, kelthet. Egyaránt mentesnek érzem magam a sötétenlátástól és attól az optimizmustól, amely elhitheti magával, hogy nincs veszély, mihelyt az ember behunyja szemét s azt meglátni nem akarja.

Mint manapság minden Európában, a román politika is közvetlen és egyenes reflexjelensége a katonai eseményeknek és pedig még sokkal közvetlenebb és egyenesebb, mint a múlt évben, mert itt mindenki abban hisz, hogy a nagy dráma utolsó felvonása vette kezdetét.

Mindaz, ami innen jelenthető, voltaképp benne van ebben az egy mondatban: Ha visszavetjük vagy végleg feltartóztatjuk az oroszokat, Románia tovább fog várni; ellenkező esetben számolnunk kell a Románia elleni háborúval.

69.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

Távirat.

Sinaia, 1916 július 7.

A kormányhoz közelálló körökből arról értesülök, hogy az entente-hatalmak egyenként (nem együttesen) azt üzenték Romániának, hogyha most nem avatkozik bele a háborúba, akkor az entente a békekötésnél nem fog vele törődni.

Az erre összehívott minisztertanácsban, mondja forrásom, a miniszterek — a pénzügyminiszter kivételével — valamennyien a miniszterelnök álláspontjára helyezkedtek, hogy tudniillik Romániának *e pillanatban* meg kell maradnia a semlegesség mellett. A pénzügyminiszter az akcióbalépés és Filipeszunak a kabinetbe való felvétele mellett foglalt állást. Ezt az indítványt — előterjesztőjének szavazatától eltekintve — ugyancsak egyhangúlag elvetették.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

Távirat.

Sinaia, 1916 július 12.

Egybehangzó jelentések szerint Románia polgármesterei valamennyien titkos utasítást kaptak, gondoskodjanak elegendő élelmiszerkészletről, mivel mozgósítás után az első hetekben nem lehet vidékről jövő szállításokra számítani.

Bukarest utcai lámpásait elsötétítették, hogy repülő-támadás esetén ne vessenek fényt felfelé.

Ezeken a tüneteken kívül nem észleltem említésre méltó újabb előjeleket a semlegesség feladásának, kivéve, hogy a Duna mentén állomásozó ezredek egyes tisztjei eltávolítják családjukat, amire azonban egy ízben már volt példa.

Bratiano ma azt mondta nekem, hogy kormányomhoz közelálló körökből nyert értesülése szerint én azt jelentettem volna Excellenciádnak, hogy Románia néhány hét múlva hadat üzen nekünk, s erre nézve felvilágosítást kért tőlem a miniszterelnök.

Azt válaszoltam, hogy természetesen nem jelentettem Excellenciádnak ilyesmit, egyébként pedig világos, hogy jelentéseim valódi *tartalmával* senki olyan meg nem ismerkedhetik, aki azt továbbadná, minélfogva nyilván csak feltevésről van szó, amely nem az én jelentéseimen, hanem az ő, Bratiano, viselkedésén alapul. Felsoroltam neki előttem ismeretes minden hadikészülődését s a pénzügyminiszter ellenséges magatartását és arra kértem, *diktáljon* nekem egy Excellenciádnak szóló jelentést, a valódi motívumokkal. Azt felelte, hogy nem tagadja a hadikészülődéseket, ezek szükségesek, mivel máskülönben nem tarthatja magát az ellenzékkel szemben; azt sem hallgathatja el, hogy helyzete rettentően nehézé válna, ha az oroszok tovább nyomulnának előre. Engem optimistának mondott; a helyzet, monda, az orosz jelentések szerint más és pedig sokkal kevésbé kedvező reánk nézve.

Costinescut illetően megengedte, hogy az talán az általam jelzett értelemben beszél, ámde ezen ő mit sem változtathat.

Az új termésre nézve meginterpelláltam a földművelésügyi minisztert, aki a leghatározottabban kijelentette,

hogy nem akar a hátunk mögött tárgyalni az entente-tal, hogy azonban figyelmeztetnie kell arra, hogy az entente konkurrál velünk, minélfogva a módozatokról még nem lehet szólni.

Négy hét múlva, amikor az idevonatkozó tárgyalásoknak meg kell kezdődniök, mindenesetre tisztábban fogjuk felismerhetni, hogy számolhatunk-e tovább is Románia semlegességével vagy sem; addig — mint ezt már ismételtlen jelentettem — nem hiszek komoly veszélyben, hacsak váratlan fordulat nem következik be a harctéren.

71.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

Távirat.

Sinaia, 1916 július 12.

Megbízható forrásból arról értesülök, hogy a román kormány által Franciaországban és Angliában megrendelt nehéz tüzérség a legrövidebb idő alatt elszállításra kerül. Az ágyúk átvételére rendelt tisztek állítólag már ki vannak jelölve.

Ugyanezen forrás szerint az Oroszország részéről még Románia rendelkezésére bocsátandó remonta-anyagra vonatkozó tárgyalások Romániára nézve kedvező megoldás felé közelednek.

72.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

Távirat.

Sinaia, 1916 július 17.

28 vagon tüzérségi anyag, állítólag lövészer, érkezett az orosz-román határra; átvétele végett román tisztek a helyszínre utaztak.

73.

Báró Burián — gróf Czernin Ottokárhoz.

Wien, 1916 július 18.

Biztos támpontjaim vannak arra nézve, hogy Bratiano miniszterelnök az entente-kabinetekkel megint eszmecsérét

folytat azokról a feltételekről, amelyek alatt Románia szerződésileg kötelezné magát arra, hogy ellenségeink oldalán beavatkozzék a háborúba. Legközelebbi fázisként azután a szerződés alapjaira vonatkozó tárgyalások jönének tekintetbe.

Hogy vájjon Bratiano már ma el van-e szilárdan határozva arra, hogy ezeket a tárgyalásokat — amint ezt az entente állítólag nyomatékosan kívánja — mielőbbi befejezéshez juttatja, vagy hogy azzal egyelőre megint csak azt a taktikát követi, hogy az entente hitegetése útján az annak részéről netalán jöhető kelletlen pressziókkal szemben védekezzen és így még elodázza a Romániára nézve annyira fontos döntést: ezt a kérdést nincs módomban eldönteni.

Bármiként álljon is a dolog, nyilván céltalannak látszik, hogy Bratiano az esetleges további lépésektől, amelyek országát végleg ellenségeink táborába terelnék, azzal kísérleljük meg visszatartani, hogy erkölcsi aggályokat tárunk szeme elé.

Ami azonban Ő Felségét a Királyt illeti, e tekintetben a dolgok talán mégis másként állanak.

Habár Ferdinánd király Ő Felségének kevéssé határozott és kevéssé erélyes természete folytán az Ő netáni ellenállását egy leplezetlen szerződésszegéssel szemben nem is vehetjük valami magas tételként számításba, mégis, figyelemmel minden eshetőségre, ajánlatosnak látszanék kísérletet tenni arra, hogy a rideg szószegés erkölcsileg lesújtó voltát, még egyszer Ő Felsége szeme elé tárjuk.

Mi beletörődtünk a román koronatanácsnak a háború kezdetén hozott határozatába, azonban néhai Carol Királlyal egyetértőleg megállapítottuk, hogy a szóbanforgó határozat a szövetség fennállását nem érinti.

Kívánatosnak látnám, ha Nagyméltóságod a Király Ő Felségével szemben ezt a témát alkalmilag érintené. A beszélgetésbe aztán bele lehetne szöni, hogy szerződésünk magában foglalja a szerződő felek kölcsönös ígéretét az iránt, hogy semmiféle oly szövetségbe be nem lépnek vagy semminemű oly kötelezettséget nem vállalnak, amely államaik valamelyike ellen irányulna, és hogy mi, amidőn más államokkal új szerződési viszonyba léptünk, a legszorgosabban vigyáztunk arra, hogy Romániával szemben fennálló szerződéses kötelezettségeinkkel számot vesünk.

Báró Burián — herceg Hohenlohe Gottfriedhez Berlinben.

Kivonat. *Wien, 1916 július 18.*

Az alábbiakban áttekintést kívánok nyújtani Főméltóságodnak Románia helyzetéről, úgy, amint ez a helyzet a királyságnak ellenünk való hadbalépése tekintetéből, részint gróf Czernin jelentései, részint más hiteltérdemlő információk alapján előttem jelentkezik.

Abban az időben, amikor a cs. és kir. csapatok túlnyomó orosz erők elől Bukovinából visszavonultak, az entente kormányai Bukarestben Bratiano miniszterelnökhöz fordultak, hogy megértessék vele, hogy érkezett a pillanat, amikor Romániának saját érdekében az entente oldalán be kellene avatkoznia a háborúba.

Bratiano ezeket a közléseket egyaránt azzal a megjegyzéssel vette tudomásul, hogy a dolgot alaposan tanulmányoznia kell. A továbbiak folyamán oda nyilatkozott, hogy Románia, ha nincs a hadviseléshez szükséges hadianyagok birtokában, nem léphet ki semlegességéből. Ettől Románia csak akkor tekinthetne el, ha netalán csak egészen rövid háborúról volna szó. A hadihelyzet azonban nézete szerint ma nem olyan, hogy a háború gyors befejezése lenne várható. Csak a legközelebbi hetek fogják szerinte megmutatni, hogy az eddigelé kétségkívül sikeres orosz offenzíva olyanná fog-e fejlődni, amely végérvényes hadi eredmények elérésére alkalmas; ekkor fog Romániára nézve a döntés pillanata elérkezni.

E fenntartások ellenére Bratiano már megformálta azokat a feltételeket, amelyek mellett Románia az entente oldalán a háborúba beavatkoznék.

Az ennek kapcsán a román miniszterelnök elé terjesztett alapvázlatok, amelyeknek alapján Romániával egyezmény lenne létrehozható, állítólag a következő pontozatokat tartalmazzák: az egyezmény titokban tartása; az osztrák-magyar monarchia bizonyos területrészeinek biztosítása Románia javára; katonai egyezmény kötése a román és az orosz vezérkar között; orosz csapatok szabad átvonulása Románián keresztül; lehető rövid határidő kikötése, amely alatt Románia az egyezmény megkötését követőleg a háborúba avatkozni tartozik.

Az entente, számolva Bratiano Bulgáriától való bizonyos fokú félelmével, azzal a szándékkal foglalkozik, hogy Sarraill tábornok ismételt bejelentett offenzíváját tényleg végrehajtatja. Míg ezzel Románia egyfelől felszabadulna egy bolgár támadás miatti aggodalmi alól, addig másfelől a Romániára gyakorolt nyomás az oroszoknak a bukovinai és a galíciai harctéren való további egyidejű előnyomulása segítségével annyira fokoztatnék, hogy ha Bratiano még akkor is habozna az entente-hoz való csatlakozással, Románia kényszerülve érezné magát, hogy a jelenlegi miniszterelnöktől függetlenül is beavatkozzék a háborúba.

A Romániával való egyezményben, mint fentebb említve volt, gondoskodás történik az oroszok szabad átvonulásáról a román királyságon át; ezzel teljesítve lenne az a Bratiano által már gyakran kikötött feltétel, hogy orosz csapatok hathatósan segítsenek Románia védelmében a bolgárokkal szemben. Egyik hozzánk érkezett speciális információ, amely szerint orosz előkészületek az Al-Dunán (pl. uszályok befedelezése legénység szállítása céljából) a Románián átvonulás és Bulgária megtámadásának szándékára mutatnak, csak megerősíti a fentebb kifejtetteket. Végül ami a Románia részére szóló ágyúszállítmányokat illeti, ezekből az első részszállítmány állítólag már megérkezett a román határra.

Felkérem Főméltóságodat, hogy a fentieket a birodalmi kancellár bizalmas tudomására hozni szíveskedjék. A felsorolt tények önmaguk beszélnek.

75.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

Távirat.

Sinaia, 1916 július 18.

A pénzügyminiszter ideérkezett.

Hosszas megbeszélés volt vele.

Ünnepélyesen kijelentette, hogy minisztertársaival egyek abban, hogy Románia semlegessége fenntartandó. Nem igaz, úgymond, hogy ő háborúra unszol. Besszarábiába bevonulni örülség volna és pillanatnyilag Erdély sem jő figyelembe, mivel a háború még nagyon sokáig fog tartani. Természetes, mondotta hogy a középponti

hatalmak végül is alul maradnak, de lehetséges, hogy Németország ezt idejekorán belátva, elfogadható békét ajánl fel. Ebben az esetben Európában nem lesz sok változás és Románia helyesen tette, hogy semleges maradt.

Igaz ugyan, folytatta, hogy az entente nyomása jelenleg súlyos, de az entente román hívei is belátták, hogy őszi előtt semmit sem lehet csinálni; egy pár hét alatt pedig sok minden megváltozhatik.

Azután az esetleges orosz átvonulás került szóba. A pénzügyminiszter azt mondta, hogy nem hisz ilyesminek a megkísérlésében, ha azonban Oroszország nagy erővel bevonul, Románia természetesen nem védekezhetik, hanem a dolgot tűrni lesz kénytelen; ha pedig mi szintén bevonulunk az országba, Románia a győztes félhez fog csatlakozni; Görögország szerepe nem kellemes, de nincs kizárva, hogy Románia hasonló helyzetbe jutna.

A beszélgetésből merített összbenyomásom az, hogy a pénzügyminiszter sóvárogva reméli és hiszi is, hogy az események rövidesen úgy alakulnak, hogy Románia meglehetősen veszélytelenül bevonulhat Erdélybe, s hogy ő, a pénzügyminiszter, azt sem venné zokon, ha Oroszország Romániával szemben erőszakot alkalmazna.

76.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

Távirat.

Sinaia, 1916 július 19.

Itt nyilván azt remélik, hogy a külföldi lövészer megérkezése és döntő orosz sikerek augusztus második felében időrendileg össze fognak esni s erre az esetre készen akarnak állani a háborúra.

A határainkon álló nagyszámú csapatok *egyébként* már hadi létszámon vannak. A más vidékeken álló csapatok pedig alkalmasint felszerelési állomásaik közelében *felemelt létszámban* gyakorlatoznak, hogy szükség esetén gyorsan kéznél legyenek.

Azt ugyan nem hiszem, hogy a reántámadást már megállapították, de hiszem, hogy erre az eshetőségre minden előkészület megtörténik.

Ennélfogva annál az ismételten jelentett nézetemnél maradok, hogy *fait accompli* még nincs ugyan, de Románia

intenzív módon előkészül arra, hogy, ha az általános helyzet azt megengedi, körülbelül négy hét alatt ránk törjön.

77.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

Távirat.

Sinaia, 1916 július 20.

Bratiano miniszterelnök azt mondta, hogy a küszöbön álló próbamozgósításról forgalomban levő híresztelések nem felelnek meg a valóságnak; igaz azonban, hogy augusztusban csapatgyakorlatok lesznek. Minden azt *sr* benyomást teszi reám, hogy az itteni tényezők, avégből, hogy minden eshetőségre nagyobb összpontosított erők felett rendelkezhessenek, valószínűleg arra fognak törekedni, hogy a hadsereg augusztus közepére a hadikészletét nagyobb fokára jusson.

78.

Gróf Czernin Ottokár —báró Buriánhoz.

Távirat.

Bukarest, 1916 július 26.

Nagyméltóságod intencióinak vélek megfelelni, amidőn Bratianonak egyrészt világosan elébe tárom, hogy minden eshetőségre el vagyunk készülve, másrészt pedig barátságos magatartással értésére adom, hogy a hozzánk való visszavonulás útja még nyitva van számára; ellenkező eljárással az entente karjaiba kergetném.

Megkíséreltem, hogy mai hosszas fejtegetéseim rendjén mindkét szemponttal számoljak.

Bratiano a következőkép nyilatkozott: Nem tagadja, hogyha a monarchia tönkremegy, ő Erdélyt Romániának akarja. Azonban meg van győződve arról, hogy ez nem fog bekövetkezni, mivel a monarchia és Németország együttesen oly erőt képviselnek, amelyet szétzúzni nem lehet. Nem tagadja — úgymond — azt sem, hogy ő megmondja az ententenak, hogy a monarchia felosztásánál jelen akar lenni s hogy az entente jóakarátát, már csak a lövészerszállítás érdekében is meg akarja magának tar-

tani. Azonban — úgymond — *semmiféle irányban le nem kötötte magát, s inkább benyújtaná lemondását, mintsem mostan beavatkozzék a háborúba.* Ezt az ententenak és az ellenzéknek *nem* mondhatja meg, mert akkor kitörne a forradalom az országban; mást nem tehet, mint hogy a határidőt újra és újra *kitolja*, amíg a hadi helyzetnek ránk nézve kedvezőbbre váltával az izgalom az országban lecsillapul.

Ő maga, mondotta, egyre inkább meg van győződve arról, hogy a háború még hosszasan el fog tartani és eredménytelenül fog végzödni és csak ezen az úton-módon bírja hazáját a forradalomtól megóvni.

Hogy ő époly kevéssé maradhat passzív, mint bármely más államférfi, ha az oroszok »Budapest felé« nyomulnak, ez igaz, de csak elméleti kérdés.

A határainkon való védelmi rendszabályok szükségességére vonatkozólag igen barátságos, de egyúttal igen világos formában tett célzásaimra azt válaszolta a miniszterelnök, hogy igen jól tudja, hogy nekünk támadó szándékaink nincsenek. A hadgyakorlat tekintetében félreértésről van szó. Ő egyáltalában nem akar hadgyakorlatokat tartatni, hanem, mint minden évben és tavaly is, csupán kis dandárgyakorlatokat. Iliescu, úgymond, biztosan nem lesz vezérkari főnök.

Összbenyomásom ez: Még nincs fait accompli s a miniszterelnök a *legközelebbi időben* még nem szándékozik beavatkozni. Hogy tart-e és meddig tart a semlegesség, ez kizárólag a hadieseményektől függ.

Egyórás beszélgetésünknek igen barátságos jellege volt.

79.

Báró Burián — gróf Czernin Ottokárhoz.

Távirat.

Wien, 1916 július 27.

Nagyon helyes Bratiano miniszterelnökkel éreztetni egyrészt abbeli eltökéltségünket, hogy minden eshetőséggel szembeszálljunk, másrészt ébren tartani nála azt a benyomást, hogy az utat, amely a hozzánk való barátságos viszonyhoz vezet, még mindig nyitva találja. Ez a kettős szempont, amelyből Ön a miniszterelnökkel folytatott beszélgetését irányította, teljes helyeslésemmel találkozik.

Lásd a 78. számot!

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

Távirat.

Sinaia, 1916 július 27.

Az Ő Felsége által nekem engedélyezett kihallgatáson utasításaim értelmében beszéltem.

Ő Felsége a Király ezalatt meglehetősen passzív magatartást tanúsított és csak azt hangoztatta, hogy nézetei teljesen ugyanazok, mint a nagybátyjái, habár tekintélye kisebb is, mint az övé volt. Ezzel, úgy látszik, azt akarta mondani, hogy nem fog szerződösszegést elkövetni.

Az entente nyomása igen nagy, mondotta. Ő nem hiszi, hogy Bratiano túlságosan lekötne magát, azonban, még ha úgy is lenne, ez nem köti a Királyt. Bratiano tendenciájára vonatkozólag úgy vélekedett, hogy a miniszterelnök nyilván *jelen* akar ugyan lenni a monarchia esetleges feldarabolásánál, azonban nem akarja ezt *előidézni* (Ő Felsége e tekintetben nagy különbséget konstruált, bár a »jelenlét« nyilván attól függne, hogy a feldarabolás »együttesen idéztetett legyen« elő.)

Igen elítélőleg nyilatkozott Ő Felsége a fecsegésekről és uszításokról a »lázban levő« országban. A katonai helyzet, mondotta, az entente kisebb sikerei ellenére is, sem keleten, sem nyugaton nem sokat változott. Oroszország azonban *még* igen nagy emberanyag felelt rendelkezik, de tisztekben hiányt szenved. Orosz átvonulást Románia *nem* fog megengedni.

Kétségtelennek tartom, hogy a Király *pillanatnyilag* nem gondol a semlegesség feladására és ez csak úgy történhetne meg, ha Bratiano fait accompli elé állítaná őt. De *e pillanatban* az utóbbi lehetőséget sem tartom valószínűnek.

Lásd a 73. számot !

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

Sinaia, 1916 július 29.

Annak a megdöbrentően nyílt cinizmusnak megértésére, amelyet Bratiano miniszterelnök utolsóelőtti beszél-

getésünk rendjén tanúsított, néhány magyarázó szó mellett utalnom kell arra a módra, amellyel a konverzációt bevezetni kénytelen voltam. Azt mondtam a miniszterelnöknek, hogy az a benyomásom, hogy ez talán egyike lesz utolsó beszélgetéseinknek. Megelégedésemre szolgálj mondám, hogy itteni tartózkodásom 3 éve alatt vele valóban bensőbb baráti viszonyba léphettem s hogy egyikünkhöz sem volna méltó, hogy most, a végén, teljesen nyíltak ne legyünk. Tudom, mondtam, hogy ő a háborút készíti elő; hogy tárgyal az entente-tal; bizalmasai valamennyien küszöbön állónak mondják a mozgósítást, fr maga pedig szándékosan izgatja a közvéleményt, úgyannyira, hogy Bukarest már-már bolondokházához hasonlít, stb.; mi, mondtam, nem akarjuk a szövetségi kötelezettség és a politikai erkölcs régi témáját újból szóvá tenni, de tudja meg, hogy a netáni hadüzenetnek nagyon hidegen nézünk a szemébe. Mindezt olyan formában adtam elő, amely, úgy gondolom, nem tűnt fel ridegnek.

Bratiano azonnal magáévá tette a barátságos hangot. Sohasem hazudott nekem, úgymond; sohasem titkolta előttem, hogyha a monarchia széthull, Románia »jelen akar lenni« (que la Boumanie ne peut pas rester a l'écart). Erdélynek ebben az esetben nem szabad többé Magyarország kötelékében maradnia. Ez azonban, folytatja, nem valami speciális politika az ő részéről; nincs román politikus, aki Romániát feltartóztathatná, ha az oroszok »Budapest felé« nyomulnak. Hogy ez bekövetkeznék, ezt ő természetesen nem hiszi (itt hazudott a miniszterelnök), hanem úgy véli, hogy »la fin de la guerre en queue de poisson«, területi változások nélkül, ez válik egyre valószínűbbé. Nem olvasta ugyan Nagyméltóságodhoz intézett jelentéseimet, gyanítja azonban, hogy azt jelentem, hogy ő az entente-tal szemben egészen más hangon beszél. Ez igaz is. Ő meghagyja az entente-ot abban a reménykedésben, hogy Románia még az ő oldalán fog harcolni. Ezt azonban csak belpolitikai okokból teszi, oly célból, hogy megakadályozza a forradalmat (itt hazudott Bratiano úr másodsor) és Románia beavatkozását azért *odázza el* terminusról-terminusra, hogy ezzel »időt engedjen nekünk arra, hogy hadihelyzetünket újból megjavítsuk és ezáltal a román harci kedvet lehutsük« (ez a harmadik hazugság egyenesen groteszk volt). A hadiszert, amelyet már rég kifizetett, monda, meg is akarja kapni, ami természetesen csak akkor lehetséges, ha az entente vele szemben jóindu-

latú. *Pillanatnyilag*, úgymond, nem gondol háborúra és pedig nem a mi védelmi rendszabályaink miatt, hanem, mert ébenséggel nem szándékszik helyzetünket megnehezíteni; ő, amint már említette, csupán csak jelen akar lenni, ha vereségünk így is, úgy is megmásíthatatlan. (Ez a vallomás, amely magyarán annyit jelent, hogy Erdélyt háború nélkül akarja megkapni, tehát nem meghódítani, hanem ellopni, számunkra nem volt ugyan újság, az ő szájából azonban mégsem volt érdekesség nélkül való.) Ezzel kapcsolatban Bratiano körülményesen belebocsátkozott a semlegesség érdekében vívott harcának részleteibe, ^kérdve tőlem, hogy hát nem akarom-e ezt belátni.

Én bizonyos fokig megértően fogadtam a miniszterelnök eszméit. Úgy vélem, Bratianonak nem szabad azt hinnie, hogy örökre elvesztette a hozzánk visszavezető utat, hanem azt kell képzelnie, hogy mi felülünk neki s bizonyos fokig a semlegesség mentsvárát látjuk benne. Azt válaszoltam tehát, hogy az ő helyzete természetesen igen nehéz, a »Budapest előtt álló oroszok«-ra vonatkozó eszméit azonban furcsállom. Ezt, mondám, nem fogja megérni, s az a hit, hogy »a középponti hatalmak le volnának győzve«, adott pillanatban végzetes lehet a kis Romániára. E részben neki csak a nagyon pontos ellenőrzést ajánlhatom a cselekvés előtt, mert a halottnak vélt oroszlán karmainak egyetlen csapásával Szerbiát csinálhat Romániából.

Az egyórás eszmecsere a legbarátságosabb formában végződött, sőt Bratiano egy pár szentimentálisan szívélyes szólásformát is parkodott szavaiba beszöni.

Eddig a beszélgetés. Ha Bratiano nyilatkozatait a hazug parafrázisokból kivetkőztetjük, a helyzetről a következő képet kapjuk: Bratiano szilárdul meg van győződve, hogy összeomlásunk küszöbön áll. *Egyelőre* azonban még egy kissé várni fog. Hogy meddig, — nem bizonyos. Mindenesetre csak ameddig fél tőlünk, egy perccel sem tovább.

Ébren tartani benne azt a meggyőződést, hogy árulására az lesz a válasz, hogy Erdélybe német csapatokat is vetnek és félmillió bolgár fogja őt hátba támadni, körülbelül ez most az itteni politika alphája és ómegája.

A Királlyal utasításszerű értelemben beszéltem. Egészen magától adódott azonban, hogy valamivel tovább kellett mennem. Carol Királyról beszélünk s említettem Ó Felségének, hogy boldogult nagybátyja előttem azt

mondta: »Ha Olaszország ránk támad, ez olyan disznóság lenne, aminőre egy Hohenzollern nem képes.« A Király azt felelte, hogy osztja nagybátyja nézetét, de gondoljam meg, hogy az Ő tekintélye sokkal kisebb, mint nagybátyjéé volt. Azt „válaszoltam, hogy ezt csak úgy értelmezhetem, hogy Ő Felsége nem szavatolhat arról, hogy akaratát érvényre is juttathatja-e, hogy azonban akaratával fog állani vagy bukni. Ő Felsége adós maradt a válasszal.

Nagy méltóságod „természetesen pontosan van tájékozva és tudja, hogy Ő Felségében nem nagyon lehet bízni. Ő eszköz Bratiano kezében.

»Félnek-e még a románok, vagy nem félnek többé«, ennyiben van az egész politikai kérdés és a Király mitsem fog segíteni rajtunk, ha Bratiano nem fél többé.

Lásd a 78. számot !

82.

Báró Burián — gróf Czernin Ottokárhoz.

Wien, 1916 augusztus 1.

Minthogy számolnunk kell az események olyan alakulatának lehetőségével, amely megnehezíthetné azt, hogy a követség, illetőleg a konzulátusok által az irattárak biztosítása tekintetében foganatosítandó rendszabályok végrehajtására — melyre nézve az időpont megállapítását annak idején magamnak tartottam fenn — Excellenciád innen idejekorán kapjon megbízást, ezennel felhatalmazom Önt, hogy e rendszabályok foganatosítása tekintetében saját belátása szerint önállóan döntsön.

Romániával való viszonyunk megszakítása esetére honosaink és érdekeink védelmének átvételét ottani németalföldi kartársára szándékozom bízni s felkérem Excellenciádat, hogy erre nézve nyilatkozzék.

83.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

Távirat.

Bukarest, 1916 augusztus 1.

Helyénvalónak véltem figyelmeztetni Bratianot arra, hogy előttem tett fogadkozásaival ellentétben szakadatlanul

csapatokat küldenek határunkra s egyúttal felmutattam katonai attasénk által szolgáltatott néhány adatot.

A miniszterelnök ezt a leghatározottabban tagadta és kijelentette, hogy csak olyan legénységről lehet szó, mely az aratás idejére szabadsággal volt és most ismét bevonul. Jelenlétemben utasítást adott, hogy járjanak azonnal utána, vájjon az általam felsorolt esetek megfelelnek-e a valóságnak.

Ami az orosz sikereket illeti, Bratiano nagy aggodalmat igyekezett színlelni; mikor azonban kijelentettem neki, hogy e sikerek erősen túlzottak és hogy az offenzíva négy hét óta tart, anélkül hogy voltaképp előrejutna s hogy sok hazugságot terjesztenek azért, hogy Romániát megnyerjék, azt válaszolta, hogy ez igaz. Oroszország, úgymond, úgy tesz, mint a fajdkakas, mely táncot lejt j ércéi előtt.

Végül megállapította a miniszterelnök, hogy a királyság lakosságának köreiben az utolsó napokban bizonyos megnyugvás észlelhető.

84.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

Távirat.

Bukarest, 1916 augusztus 2.

Bratiano ma spontán biztosított arról, hogy nem gondol arra, hogy a semlegességből kilépjen. Az itteni helyzet, mondotta, biztosítottabb, mint volt több ízben a háború kezdete óta s a legkisebb ok sem forog fenn, mely azt a hitet kelthetné, hogy Románia semlegességét a legközelebbi időben nem lehetne fenntartani.

Ehhez megjegyzem, hogy Bratiano szavait annyiban őszintéknek tartom, amennyiben a helyzetben a bolgár katonai intézkedések folytán enyhülés állott be.

85.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

Távirat.

Bukarest, 1916 augusztus 3.

A helyzetet így fogom fel: Pillanatnyi enyhülés, melyet Bratiano ama szándéka idézett elő, hogy egyelőre semle-

ges maradjon, emellett azonban bizonytalanság, melyet a határunkra irányított folytonos csapatszállítások indokolnak. Kételyeim vannak a tekintetben, hogy ezek az állandó csapateltolások Bratiano tudomása nélkül történnek-e vagy pedig azokból a parancsokból folynak, melyeket 14 nappal ezelőtt nyilvánvalóan a ráinktörés szándékával adtak.

86.

Ns. Feiner főkonzul — báró Buriánhoz.

Távirat.

Galac, 1916 augusztus 5.

Azt hallom, hogy adott esetben külön mozgósítási rendeletet egyáltalában közzé sem fognak tenni, minthogy Románia a már tett előkészületek és a megtörtént behívások után már tényleg készen van.

Közben itt a hangulat ismét csöndesebb és inkább azt várják, hogy Romániát egy orosz részről jövő meglepetésszerű akció magával rántsa.

87.

Báró Burián — herceg Hohenlohe Gottfriedhez Berlinben.

Távirat.

Wien, 1916 augusztus 7.

A romániai cs. és kir. követ táviratozza: »Nincs kizárva annak lehetősége, hogy az oroszok nagyobb erőkkel betörnek Romániába.

Ha mi ezzel szemben passzív magatartást tanúsítunk, akkor Románia valószínűleg megelégszik azzal, hogy Szent-Pétervárott platonikus óvást emel. Az egyetlen eszköz, amely Bratiano miniszterelnököt esetleg *fegyveres* ellenállásra bírhatná, az lenne, ha meggyőződnek arról, hogy az orosz részről elkövetett ilyen területésértés hasonló lépést vonna maga után a mi részünkről is és hadszíntérré tenné Romániát.«

Célszerűnek tartanám belehelyezkedni ebbe a gondolatmenetbe s a romániai cs. és kir. követnek megbízást szándékozom adni arra, hogy Bratiano miniszterelnökkel

szemben körülbelül a következő értelmű szóbeli nyilatkozatot tegye:

Confiant dans les assertions de M. Bratiano que la Roumanie repousserait par la force toute atteinte armée à sa neutralité, éventualité qui — à l'instar de l'incident de Mamornitza — pourrait se renouveler d'un jour à l'autre dans des dimensions bien autrement sérieuses, le Gouvernement Impérial et Royal dans l'intention d'éclairer et de rassurer dès à présent le Gouvernement roumain lui fait savoir que dans le cas où le Gouvernement roumain ne se trouverait ou ne se croirait pas à même de s'opposer efficacement à une invasion armée russe il prendre de sa part toutes les mesures militaires que la sécurité des frontières austro-hongroises exigerait et qui seraient jugées nécessaires pour rétablir un état de choses qui permettrait à la Roumanie de garder sa neutralité.*)

Ilyen lépést azonban csak a német császári kormánnyal együtt óhajtanék megtenni és örömmel venném, ha a bukaresti német követ szintén utasítást kapna arra, hogy Bratiano miniszterelnök előtt barátságos formában ugyan, de a kívánatos világossággal hasonló értelemben nyilatkozzék.

Méltóztassék Főméltóságod a fentieket a birodalmi kancellárral, illetve az államtitkárral közölni. Távirati választ kérek.

*) Fordítás:

Bízva Bratiano úr fogadkozásaiban, hogy Románia erőhatalommal utasítaná vissza semlegességének mindennemű fegyveres megsértését, amely eshetőség, mint a mamornitzai incidens példája mutatja, máról-holnapra és pedig nyilván sokkal komolyabb arányokban megismétlődhetik, — a cs. és kir. közös kormány ezennel felvilágosítani és megnyugtadni kívánván a román kormányt, tudatja vele, hogy abban az esetben, ha a román kormány nem volna vagy úgy hinnéj hogy nincs abban a helyzetben, hogy egy orosz fegyveres betörésnek hathatósan ellenezegüljön, a cs. és kir. közös kormány a maga részéről fogyanatosítani fogja mindazokat a katonai rendszabályokat, amelyeket az osztrák és magyar határok biztonsága igényelne, s amelyeket szükségesnek ítélne olyan helyzet visszaállítása céljából, amely Romániára nézve lehetővé tenné semlegességének fenntartását.

88.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

Távirat.

Sinaia, 1916 augusztus 7.

Excellenciád folyó hó 1-én kelt utasítását volt szerencsém kézhez venni.

Bár szilárdan reményelem, hogy a *legközelebbi időben* nem kerülök abba a helyzetbe, hogy ezeket az instrukciókat követnem kelljen, mivel nézetem szerint *közvetlen* veszély ezidőszert még mindig nem fenyeget, minthogy azonban az itteni helyzet kétségtelen komolysága folytán a háború kitörésének lehetőségével — habár valamivel távolabbi időpontra is — mégis számolnom kell, ennél fogva mindenesetre célszerűnek tartanám a németalföldi királyi kormánynál, itteni követének Romániában levő honosaink és érdekeink védelmével való esetleges megbízatása végett puhatolózni.

Lásd a 82. számot !

89.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

Távirat.

Sinaia, 1916 augusztus 7[^]

A giurgevói cs. és kir. alkonzulátus ideiglenes vezetőjének jelentése szerint az ottani városi lakosság körében lázas izgatottság észlelhető. Holmijukat sokan vidéki birtokukra vitetik, mások pedig, ládába csomagoltan, az ország belsejében lakó rokonokhoz és ismerősökhöz szállítatják.

90.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

Távirat.

Bukarest, 1916 augusztus 8.

Mai hosszabb beszélgetésem Bratiano miniszterelnökkel meghozta a rég várt zsarolási kísérletet, amennyiben a miniszterelnök azt mondta, hogy bukovinai terület fel-

ajánlásával nagyon segítségére lehetnénk a semlegesség fenntartásában. Annál határozottabban utasíthattam vissza ezt a próbálkozást, mivel nemcsak, hogy ismerem Excellenciád idevágó intencióit, hanem magamnak is mindenkor az volt a nézetem, hogy területi engedményt nyújtanunk a semlegesség fejében teljesen kizárt dolog. Románia ugyan elfogadná az ilyen engedményt, de később, ha vert félnek tartana, mégis csak ránk támadna, hogy így még többet kapjon.

Beszélgésünket én vezettem be, szemére vetve Bratianonak ellenünk irányuló folytonos csapateltolásait. Ezúttal még világosabban szólottam mint rendesen és azt mondtam a miniszterelnöknek, hogy »ha háborút akar, megkaphatja és meg is fogja kapni, csak ne higgyen oly együgyűnek, hogy nem látom készülődéseit.«

Bratianon némi izgalom vett erőt és mint mindig, most is kereken tagadta részletesen elősorolt adataimat. A miniszterelnök a következőket fejtette ki:

Amennyire az ő katonai előkészületei megfelelnek az én adataimnak, ezeket az előkészületeket az ismert belső okok idézték elő és az az aggodalom, hogy a bolgárok rajtaütnek Románián. Ez az utóbbi eshetőség nem is olyan kizárt dolog, mert nyilván lehetséges, hogy nálunk és Szófiában végkép meg akarnak szabadulni Romániától.

Azt feleltem, hogy ez tisztára nevetséges; mi igen erélyesen szembeszállanánk Romániával, ha ránk törne, de kívánni nem kívánunk tőle mást, mint korrekt semlegességet és jó viszonyt mivelünk. Egyébként pedig tüstént próbára teheti szavaim igazságát: szerelje le a haderőt és jelentse ki nyilvánosan a végleges semlegességet, én kész vagyok szavatosságot vállalni aziránt, hogy visszavonjuk csapatainkat.

Bratiano azt felelte, hogy nekünk itt százszámra vannak kémeink, akik az ő rendszabályait szemmel tartják, míg ő sem nálunk, sem Bulgáriában nem ellenőrizheti a csapatmozdulatokat; eltekintve ettől, a haderő leszerelése reá nézve belső okokból teljesen kizárt dolog. Ajándékozom meg őt, mondotta, »úgy mint eddigelé« bizalmammal és higgyem meg neki, hogy ő minden tőle telhetőt elkövet a semlegesség fenntartására.

91.

Herceg Hohenlohe Gottfried — báró Buriánhoz.

Távirat.

Berlin, 1916 augusztus 8.

Válasz Exceleuciádnak egy romániai orosz betörés lehetősége ügyében kelt tegnapi táviratára.

Jagow államtitkár szintén azon a nézeten van, hogy követeinknek Bratianoval szemben teljes nyomatékkal kell erre az eshetőségre utalniok. Freiherr von dem Bussche, aki különben maga is már hasonló értelemben nyilatkozott, a fentieknek megfelelő utasítást fog kapni.

Lásd a 87. számot!

92.

Báró Burián — gróf Czernin Ottokárhoz.

Távirat.

Wien, 1916 augusztus 9.

Teljesen megfelel álláspontomnak, ha Excellenciád Bratiano minden zsarolási kísérletére tartalmilag határozott, formailag pedig igen barátságos elutasítással válaszol.

Lásd a 90. számot!

93.

Báró Burián — gróf Czernin Ottokárhoz.

Távirat.

Wien, 1916 augusztus 10.

Excellenciád tájékozására és mihez tartás végett: Különböző irányból megbízhatónak látszó információkat kapunk, melyek szerint Románia és Oroszország között katonai egyezmény megkötése végett tárgyalások folynak. Hasonlóképp tárgyalás alatt volna a négy entente-hatalom és Románia közt az utóbbinak csatlakozására és a háborúba való belépésére vonatkozó egyezmény.

Ami azt a pontot illeti, mely szerint Bratiano avégből, hogy a mozgósítás a bolgár haderők megfelelő lekötése folytán veszélyeztetés nélkül legyen foganatosítható.

a háborúba való beavatkozás előtt egy Szalonikiból kiinduló offenzívát követel, e részben eddigelé úgy látszik, nem sikerült megegyezésre jutni.

Nekünk most még várakozó álláspontra kell helyezkednünk és különösen Bratianonál nem szabad azt a benyomást keltenünk, mintha ellenünk szóló döntését már megtörténtnek tekintenők.

94.

Báró Burián — báró Giskrához Hágában.

Távirat.

Wien, 1916 augusztus 11

Arra az esetre, ha Romániával való viszonyunk megszakítására kerülne a sor, Romániában levő honosaink és ottani érdekeink védelmét az ottani németalföldi királyi követre szándékszem átruháztatni.

Ennélfogva felkérem Excellenciádat, hogy *egészen bizalmasan* tájékozódjék az iránt, milyen magatartást fogna előreláthatólag tanúsítani a németalföldi királyi kormány, ha a cs. és kir. közös kormány a védelem átvételére irányuló kívánsággal fordulna hozzá.

Távirati jelentést kérek.

Lásd a 88. számot !

95.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

Távirat.

Sinaia, 1916 augusztus 11.

Amint jó forrásból hallom, a Király egyik bizalmi embere oda nyilatkozott, hogy a helyzet nem rosszabbodott. Az entente és Bratiano között egy héttel ezelőtt támadt feszültség fokozódott volna. Bratiano, forrásom szerint, még nem szerződött le az entente-tal. Ha megtenné, a Király ezt nem fogadná el, Bratianot elejtené és Majorescut hívná meg helyére.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

Távirat.

Sinaia, 1916 augusztus 11.

Az ország némely részeiből a következő tartalmú híreket kaptam:

Az 1896—1914. évfolyamokat nagy csoportokban behívják; az idősebb korosztályok utasítást kaptak, hogy álljanak készen a bevonulásra; a bevonultakat többnyire éjjelenként szerelik fel és a csapattesteket titokban fokozatosan a hadi létszámmra emelik; a tiszti szabadságokat bevonták.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

Távirat.

Sinaia, 1916 augusztus 12.

A Király ma azt mondta egy bizalmi emberének, hogy reméli, átjut a mostani válságon.

Báró Burián — gróf Czernin Ottokárhoz.

Távirat.

Wien, 1916 augusztus 14.

1916 augusztus 1.-én kelt utasításomhoz.

Ajánlatos volna a titkos politikai ügyiratoknak legalább a legfontosabb részét — ha ez feltűnés nélkül eszközölhető — egy vagy két részletben futárral ideküldeni.

Tekintettel az utolsó pillanatban elvégzendő munka tömegére, helyénvalónak látnék ilyen elővigyázati rendszabályt.

Lásd a 82. számot !

Báró Burián — gróf Czernin Ottokárhoz.

Távirat.

Wien, 1916 augusztus 14.

Excellenciád jelentéseiből azt látom, hogy a Király Ő Felsége az országában fogatosított katonai háborús előkészületeket esetleg nem ismeri egész terjedelmükben; az sem tűnik ki Nagyméltóságod jelentéseiből, vajjon Excellenciád az összes e tekintetben rendelkezésére álló s bizonyító erővel bíró értesüléseit Ő Felségével szemben szóba hozta-e; ez adott esetben pótolandó volna.

Méltóztassék Ő Felségét a szükséges óvatossággal arra is figyelmeztetni, hogy Bratiano az entente-tal Romániának ahhoz csatlakozása és ellenünk való háborúba lépése ügyében folytatott tárgyalásokba egyre jobban belebonyolódik, annyira, hogy még mielőtt Ő Felségét informálná, menthetetlenül horgon akadhat.

Erre utalnak az általánosan, Bukarestben is, forgalomban levő hírek és ezt igazolják hozzánk érkezett bizalmas információk is.

Báró Burián — gróf Czernin Ottokárhoz.

Távirat.

Wien, 1916 augusztus 17.

Giskra báró bizalmasan puhatolózott a németalföldi királyi külügyminiszternél a bukaresti németalföldi királyi követség esetleges oltalomvállalása ügyében. Jonkheer Loudon személyesen és nemkötelezően oda nyilatkozott, hogy nem lát aggályt, amely útjában állana annak, hogy a németalföldi kormány a kérdéses megbízást elvállalja és meg van győződve arról, hogy a szóbanforgó esetben teendő hivatalos kérdésre a minisztertanács is igenlően válaszolna.

Tekintettel a puhatolásnak erre az eredményére, felkérem Excellenciádat, méltóztassék a Romániával való viszony megszakítása esetén, ha korábban már nem volna lehetséges az oltalom elvállalásának kérdései hivatalosan tárgyalni a hágai kabinettel, honosainknak és érdekeink-

nek oltalmát ideiglenesen németalföldi kartársára ruházni és ennek megtörténtét azután a román kormánnyal egyidejűen közölni.

Lásd a 94. számot.

101.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

T á v i r a t.

Bukarest, 1916 augusztus 18.

Excellenciád e hó 14-iki táviratára:

Az itteni politikai levéltár legfontosabb része vasárnap futárral indul.

Következő futárral a többi.

Lásd a 98. számot !

102.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

T á v i r a t.

Sinaia, 1916 augusztus 18.

Amennyire módomban van megítélni a helyzetet, az külsőleg korántsem rosszabbodott, sőt talán javult is valamelyest. A javulás úgy látszik abban van, hogy a Király — környezetéből eredő bizalmas értesülés szerint — kezdi lassankint megérteni, hogy a dolog a Bratiano miniszteriummal nem megy tovább és kezd számolni a Majorescu kombinációval.

Udvari körökben azzal a nézettel találkoztam, hogy Bratiano, ellentétben eddigi politikájával, most abba a hibába esik, hogy *túlgyorsan* kanyarodik át az entente-hoz. E nézet szerint Ő Felsége nem fog vonakodni attól, hogy a középponti hatalmak ellen induljon, ha ezek valóban meg lesznek verve; ámde még épenséggel nem hisz az entente győzelmében.

103.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

T á v i r a t.

Sinaia, 1916 augusztus 20.

Külföldről eredő titkos értesülés szerint Bratiano a napokban politikai egyezményt írt alá Oroszországgal, az

entente többi itteni képviselője pedig azt az utasítást nyerte, hogy csatlakozzék az egyezményhez.

Még nincsenek bizonyítékaim ennek a hírnek hitelességére nézve.

104.

Báró Burián — gróf Czernin Ottokárhoz.

Távirat.

Wien, 1916 augusztus 22.

Felkérem Excellenciádat, méltóztassék a Király Ő Felségét és Bratianot figyelmeztetni, hogy a román csapatösszevonások határainkon messze meghaladják azt, ami a határbiztosítás fogalmának megfelelné.

Míg Románia így épenséggel adogató szolgálatokat teljesít az ententenak, még mindig nem emberelte meg magát annyira, hogy megtegye az orosz határon azokat a katonai előkészületeket, amelyeket — ha a román kormány csakugyan komolyan törekednék a szigorú semlegesség megóvására — már régesrégen végre kellett volna hajtani.

Méltóztassék a fősúlyt arra vetni, hogy míg a románok egyfelől folyton arról biztosítanak bennünket, hogy ellenszegülnének az orosz betörésnek, addig másfelől védtelenül és oltalom nélkül hagyják az orosz határt, ellenben intenzív hadi előkészületeket foganatosítanak a monarchia és Bulgária határán.

Az eszmecsserét bár komoly, de Románia iránt még mindig barátságos hangon méltóztassék folytatni.

105.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

Távirat.

Bukarest, 1916 augusztus 23.

Úgy hallom, hogy valószínűen a jövő hét elejére koronatanácsot fognak egybehívni, amelyre a következők nyernének meghívást:

1. valamennyi tényleges miniszter,
2. Filipescu és Take Jonescu,

3. Carp. Majorescu, Marghiloman, Rosetti.

Nem hallgathatom el, hogy előttem a koronatanács eszméje reánk nézve veszélyesnek és károsnak látszik, mivel a többség a *legjobb esetben* Bratiano jelenlegi politikája mellett foglal majd állást.

106.

Ns. Feiner főkonzul — báró Buriánhoz.

Távirat.

Galac, 1916 augusztus 2h.

A Braila és Galac közti személyszállító vonatokon tegnap este óta zárt ablakoknál lehúzzák a függönyöket; a pályaudvari szolgálatot katonaság látja el.

Számos németbirodalmi család és néhány a mieink közül is elhagyja az országot; sok izraelita, köztük románok is, Ausztria-Magyarországba és Németországba küldik pénzüket és értéktárgyaikat, főképp az orosz átvonulástól való féltükben. A külföldi bankhivatalnokok útra készen állanak.

107.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

Távirat.

Sinaia, 1916 augusztus 25.

A tegnapi hivatalos lap két minisztertanácsi határozatot közöl, amelyek szerint a rendkívüli katonai hitelt 600 millióról 800 millióra emelik, a nemzeti bankot pedig felhatalmazzák, hogy 7 $\frac{1}{2}$, illetve 8 millió erejéig egy- és kétféle bankjegyeket hozzon forgalomba.

108.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

Távirat.

Bukarest, 1916 augusztus 26.

A koronatanács, amely háború vagy béke felől lesz hivatva dönteni, holnap reggelre van egybehíva.

Ő Felsége az imént egyórás kihallgatáson fogadott. Utasításaim értelmében kezdtem a beszélgetést és, amint Excellenciád meghagyni méltóztatott, Románia iránti barátságos modorban hangsúlyoztam, hogy a királyság szorosán véve nem semleges többé, mivel intenzív hadi előkészületeket tesz. Rámutattam arra, hogy egész magatartásunkkal bebizonyítottuk, hogy semmi egyebet nem kívánunk, mint barátságos viszonyt Romániával és a királyság korrekt semlegességét, de egyúttal értésére adtam Ő Felségének, hogy ha háborút akar, készen talál bennünket és nyomatékosan hangsúlyoztam, hogy a román hadikészülődések folytatása parancsolóan megköveteli tőlünk a döntő állásfoglalást.

A Király az Őt jellemző homályos modorban, válaszolt. Kijelentette, hogy a holnapi nap döntő lesz; Ő *nem* akarja a háborút, ámde nem vállalhatja egyedül az ilyen elhatározást, ezért lesz a koronatanács. Reméli, hogy sikerül semlegesnek maradnia, de Ígérni nem Ígérheti ezt meg nekem. Megkötöttek ugyan nem érzi magát Bratiano esetleges megállapodásai által, de másfelől azt hiszi, *hogy hadserege egy orosz átvonulást nem akarna majd feltartóztatni*, minélfogva Ő nem egészen ura a Maga elhatározásának.

Mellőzöm mindazt, amit Ő Felsége fejtegetéseinek ellene vettem és amit a hadseregbeli propagandáról mondtam; a Király sajnálkozással ismert be egyetmást és Bratiano sem mentette fel e dolgok alól teljesen.

Igen melegen szólott Majorescuról, akiben, úgy mond, bizakodik, jóllehet, nincs meggyőződve arról, hogy Majorescu többségre tud majd szert tenni a parlamentben, ámbár, amint a Király Önmaga is hangsúlyozta, a lakosság 90 százaléka nem akarja a háborút!

Hogy nem túrhetünk további hadikészülődést magunk ellen, magától értetődőnek mondotta a Király és hangsúlyozta, hogy a holnapi nap, ha a semlegességet határoznák el, meghozná a haderő leszerelését is.

Benyomásom az, hogy a Király a semlegességet reméli és hisz is benne, hogy azonban könnyen, meglehet, hogy Bratiano olyan kényszerhelyzetbe fogja Őt juttatni, hogy „majd nem tud ellentállani. A holnapi koronatanácsban Ő Felsége szerint csak Bratiano fog felszólalni, nem pedig a kabinet többi tagjai is és így a háború szószólóinak és ellenlábasaik száma körülbelül egyenlő lesz.

Szavazásra nem kerül a sor.

Meggyőződésem az, hogy az entente Bratianoval együtt most már azzal fenyegeti a Királyt, hogy ha nem enged, az oroszok ki fogják erőszakolni a Románián való átvonulást.

A hivatalos »Vittorul« most megjelent külön kiadása nyugalomra int és azt a benyomást kelti, mintha Bratiano esetleg még egyszer fékezni akarna egy darabig.

A helyzet tisztázását mindenestre meg fogja hozni a holnapi nap.

Lásd a 104. számot!

100.

Gróf Czernin Ottokár — báró Buriánhoz.

Távirat.

Bukarest, 1916 augusztus 26.

Bratiano, akivel az éjjel még hosszan beszéltem, a leghatározottabban kijelentette, hogy akar is, tud is és fog is semleges maradni; a holnapi minisztertanács meg fog győzni róla, hogy az igazat mondja. A koronatanácsot az ő — Bratiano — akarata ellenére hívták egybe s célzott arra, hogy Majorescu ki akarja túrni őt.

A miniszterelnök ismételtén kijelentette, hogy Románia az ő vezetése alatt csak akkor fog beavatkozni a háborúba, ha megtámadják; — ezt a szándékot ő a leghatározottabban felteszi a bolgárokról.

A koronatanácsot valószínűen délutánra halasztják.

Egyre több jel mutat arra, hogy a Király Ő Felsége is el van szánva a háborúra.

Lásd a 104. számot !

110.

A wieni román királyi követ a cs. és kir. Ház és a külügyek közös miniszteréhez.

Vienne, le 14/27 août 1916.

D'ordre de son Gouvernement le soussigné Ministre de Roumanie a l'honneur de remettre à Son Excellence le Ministre des Affaires Etrangères la notification ci-jointe.*)

Edgar Mavrocordato m. p.

*) Leadatott 1916 augusztus 27-én esti ½ 9 órakor a cs. es kir. közös külügyminisztériumban.

L'Alliance conclue entre l'Allemagne, l'Autriche-Hongrie et l'Italie n'avait, d'après les déclarations mêmes des Gouvernements, qu'un caractère essentiellement conservateur et défensif. Son objet principal était de garantir les pays alliés contre toute attaque du dehors et de consolider l'état de choses créé par les Traités antérieurs. C'était dans le désir d'accorder sa politique à ses tendances pacifiques que la Roumanie se joignait à cette Alliance.

Vouée à l'œuvre de sa reconstitution intérieure et fidèle à sa ferme résolution de demeurer dans la région du bas Danube un élément d'ordre et d'équilibre, la Roumanie n'a cessé de contribuer au maintien de la paix dans les Balkans. Les dernières guerres balcaniques en détruisant le statu quo lui ont imposé une nouvelle ligne de conduite. Son intervention a hâté la paix et a rétabli l'équilibre; elle s'est contentée pour elle-même d'une rectification de frontière qui lui donnait plus de sûreté contre une agression et qui en même temps réparait l'injustice commise à son détriment au Congrès de Berlin. Mais, dans la poursuite de ce but, la Roumanie a eu la déception de constater qu'elle n'avait pas rencontré auprès du Cabinet de Vienne l'attitude à laquelle elle était en droit de s'attendre.

Lorsque la guerre actuelle a éclaté, la Roumanie, ainsi que l'avait fait l'Italie, a décliné de s'associer à la déclaration de guerre de l'Autriche-Hongrie dont elle n'avait pas été prévenue par le Cabinet de Vienne. Au printemps de 1915 l'Italie déclarait la guerre à l'Autriche-Hongrie: la Triple Alliance n'existait plus. Les raisons qui avaient déterminé l'adjonction de la Roumanie à ce système politique disparaissaient en même temps. Au lieu d'un groupement d'Etats cherchant par des efforts communs à travailler d'accord pour assurer la paix et la conservation des situations de fait et de droit créées par les Traités, on se trouvait en présence de Puissances se faisant la guerre précisément dans le but d'arriver à transformer de fond en comble les anciens arrangements qui avaient servi de base à leur Traité d'Alliance. Ces profonds changements étaient pour la Roumanie une preuve évidente que le but qu'elle avait poursuivi en s'adjoignant à la Triple Alliance ne pouvait plus être atteint et qu'elle devait diriger ses vues et ses efforts vers des voies nouvelles; d'autant plus que l'œuvre entreprise par l'Autriche-Hongrie

prenait un caractère menaçant pour les intérêts essentiels de la Roumanie ainsi que pour ses aspirations nationales les plus légitimes.

En présence d'une modification aussi radicale de la situation créée entre la Monarchie Austro-Hongroise et la Roumanie, cette dernière a repris sa liberté d'action.

La neutralité que le Gouvernement Royal s'est imposée à la suite d'une déclaration de guerre faite en dehors de sa volonté et contraire à ses intérêts, avait été adoptée en première ligne à la suite des assurances données au début par le Gouvernement Impérial et Royal que la Monarchie, en déclarant la guerre à la Serbie, n'avait pas été inspirée par un esprit de conquête et qu'elle ne poursuivait en aucune façon des acquisitions territoriales. Ces assurances ne se sont pas réalisées.

Aujourd'hui nous nous trouvons devant des situations de fait d'où peuvent sortir de grandes transformations territoriales et des changements politiques de nature à constituer une grave menace pour la sûreté et l'avenir de la Roumanie. L'œuvre de paix que la Roumanie, fidèle à l'esprit de la Triple Alliance, avait essayé d'accomplir, a été ainsi rendue stérile par ceux-là même qui étaient appelés à l'appuyer et à la défendre.

En adhérant en 1883 au groupe des Puissances Centrales, la Roumanie, loin d'oublier les liens de sang qui unissaient les populations du Royaume aux Roumains sujets de la Monarchie Austro-Hongroise, avait vu dans les rapports d'amitié et d'alliance qui s'étaient établis entre les trois Grandes Puissances, un gage précieux pour sa tranquillité intérieure aussi bien que pour l'amélioration du sort des Roumains d'Autriche-Hongrie. En effet, l'Allemagne et l'Italie qui avaient reconstitué leurs Etats sur la base du principe des nationalités ne pouvaient pas ne pas reconnaître la légitimité du fondement sur lequel reposait leur propre existence. Quant à l'Autriche-Hongrie, elle trouvait dans les relations amicales qui s'établissaient entre elle et le Royaume de Roumanie des assurances pour sa tranquillité tant à l'intérieur qu'à nos frontières communes; car elle n'était pas sans savoir à quel point le mécontentement de la population Roumaine se répercutait chez nous, menaçant à chaque instant de troubler les bons rapports entre les deux Etats.

L'espoir que nous avons fondé à ce point de vue sur notre adhésion à la Triple Alliance a été trompé.

Pendant une période de plus de 30 ans, les Roumains de la Monarchie non seulement n'ont jamais vu introduire une réforme de nature à leur donner même un semblant de satisfaction, mais ils ont au contraire été traités comme une race inférieure et condamnés à subir l'oppression d'un élément étranger qui ne constitue qu'une minorité au milieu des nationalités diverses dont se compose l'Etat Austro-Hongrois. Toutes les injustices qu'on faisait ainsi subir à nos Frères ont entretenu entre notre Pays et la Monarchie un état continu d'animosité que les Gouvernements du Royaume n'arrivaient à apaiser qu'au prix de grandes difficultés et de nombreux sacrifices.

Lorsque la guerre actuelle a éclaté, on pouvait espérer que le Gouvernement Austro-Hongrois, tout au moins à la dernière heure finirait par se convaincre de la nécessité urgente de faire cesser cette injustice qui mettait en danger non seulement nos relations d'amitié mais même les rapports normaux qui doivent exister entre des Etats voisins.

Deux années de guerre, pendant lesquelles la Roumanie a conservé la neutralité ont prouvé que l'Autriche-Hongrie, hostile à toute réforme intérieure pouvant rendre meilleure la vie des peuples qu'elle gouverne, s'est montrée aussi prompte à les sacrifier qu'impuissante à les défendre contre les attaques extérieures.

La guerre à laquelle prend part presque toute l'Europe met en discussion les plus graves problèmes touchant au développement national et à l'existence même des Etats; la Roumaine mue par le désir de contribuer à hâter la fin du conflit et sous l'empire de la nécessité de sauvegarder ses intérêts de race se voit forcée d'entrer en ligne à côté de ceux qui peuvent plus assurer la réalisation de son unité nationale.

Pour ces raisons elle se considère dès ce moment en état de guerre avec l'Autriche-Hongrie.

Bucarest, le 14/27 août 1916.

9 heures du soir.

Em. Porumbaro m. p.**)

***) Fordítás.

Wien, 1916 augusztus U/27.

Románia alólírott követének van „szerencséje, kormánya megbízásából, átadni a külügyminiszter úr Onagyméltóságának az idecsatolt notifikációt.

Edgar Mavrocordato, m. p.

A Németország, Ausztria-Magyarország és Olaszország közt kötött szerződésnek, magukhoz a kormánynyilatkozatokhoz képest, lényegileg csupán konzervatív és védelmi jellege volt. Főcélja a szövetséges országok megvédése minden külső támadással szemben s a korábbi szerződések által teremtett állapot konszolidálása volt. Ezekkel a békés célokkal kívánván összhangba hozni politikáját, csatlakozott Románia ehhez a szövetséghez.

Erejét a belső újjászervezés munkájának szentelvén és híven abbéli szilárd elhatározásához, hogy a rend és az egyensúly tényezője maradjon az Alsó-Duna vidékén, Románia nem szűnt meg hozzájárulni a Balkán békéjének fenntartásához. A legutóbbi balkáni háborúk, feldöntvén a status quot, új irányvonalat szabtak Románia magatartása elé. Beavatkozása siettette a békét és helyreállította az egyensúlyt-, saját részére megelégedett egy határkiigazítással, mely nagyobb biztonságot nyújtván neki támadás esetére, egyúttal jövéstett a berlini kongresszuson hátrányára elkövetett igazságtalanságot. Ámde e célja követése közben csalódással kellett Romániának tapasztalnia, hogy nem találkozott a wieni kabinet részéről azzal a magatartással, amelyet joggal elvárhatott.

Midőn a jelenlegi háború kitört, Románia — úgy, amint ezt Olaszország is cselekedte volt — mehtagadta csatlakozását Ausztria-Magyarország hadüzenetéhez, amelyről nem nyert előzetes értesítést a wieni kabinet részéről. 1915 tavaszán Olaszország hadat üzent Ausztria-Magyarországnak: a hármasszövetség megszűnt létezni. Ezzel eltűntek azok az okok is, amelyek Romániának ehhez a politikai rendszerhez való csatlakozását előidéztek. Oly államcsoportosulás helyett, amely egyesüli erővel egyetértésben kívánt munkálkodni a béke biztosítása és a nemzetközi szerződések által teremtett tényleges és jogi helyzet fenntartása érdekében, oly hatalmakkal találunk magunkat szemben, amelyek épen azért fogtak háborúba, hogy gyökeresen megváltoztassák *a szövetségi szerződésüknek alapjául szolgált régi megállapodásokat. Ezek a mélyreható változások nyilvánvaló bizonyosságul szolgáltak Romániának arra, hogy azt a célt, amelyet a hármasszövetséghez való csatlakozásával követett, többé nem érheti el s hogy figyelmét és törekvéseit új utakra kell terelnie, annál is inkább, mert az Ausztria-Magyarország által kezdett vállalkozás Románia lényeges érdekeit és legjogosultabb nemzeti törekvéseit fenyegető jelleget öltött.

Románia, az osztrák-magyar monarchia és önmaga közti helyzet ily gyökeres módosulásával állván szemközt, visszavette cselekvési szabadságát.

A semlegességet, amelyet a királyi kormány az akaratán kívül történt és érdekeivel ellenkező hadüzenet folytán vállalt, elsősorban a cs. és kir. kormány részéről kezdetben tett azon kijelentések alapján választotta, amelyek értelmében a monarchiát, amidőn Szerbiának hadat üzent, nem befolyásolta hódítási vágy és hogy semmikép sem törekedett területszerzésre. Ezek az ígéretek azonban nem váltak valóra.

Ma olyan tényleges helyzettel állunk szemben, amelyből Románia biztonságát és jövőjét súlyosan veszélyeztethető nagy területi átalakulások és politikai változások származhatnak. A béke munkája, amelyet Románia, a hármasszövetség szelleméhez híven, teljesíteni törekedett, ilyképp meddővé vált épen azok által, akik azt támogatni és megvédeni voltak hivatva.

Románia, midőn 1883-ban a középponti hatalmak csoportjához

csatlakozott, korántsem feledkezett meg arról a vérségi kötelékről, amely a királyság lakosságát az osztrák-magyar monarchia román alattvalóihoz fűzi, sőt inkább a három nagyhatalom közt létrejött barátságos és szövetségi viszonyban saját belső nyugalmának, valamint az ausztria-magyarországi románok sorsa javulásának értékes zálogát látta. Németországnak és Olaszországnak, amelyek államszervezetüket a nemzetiségi elven alapozták meg újra, valóban lehetetlen volt el nem ismerniök azon alap jogosságát, amelyen saját létük nyugodott. Ausztria-Magyarország pedig a közte és a román királyság közt kifejlődött barátságos viszonyban biztosítékát találta nyugalmának úgy határain belül, mint közös határaink mentén; mert hiszen tudomása volt arról, hogy román lakosságának elégedetlensége mily mértékben keltett nálunk visszhangot, amely a két állam közötti jó viszonyt minduntalan megzavarással fenyegette.

Reményünkben, amelyet e tekintetben a hármasszövetséghez való csatlakozásunkhoz fűztünk, csatlakoztunk. Több mint 30 év folyamán a monarchia románjai nemcsak, hogy egyetlen egy oly reform életbeléptetését nem látták, amely elégedettségüknek habár csak látszatát is nyújthatta volna, hanem ellenkezőleg, alsóbbrendű fajt megillető elbánásban részesültek és kénytelenek voltak túrni elnyomatásukat olyan idegen elem részéről, amely az osztrák-magyar monarchiát alkotó különböző nemzetiségek közepette csupán csak kisebbséget képvisel. Mindaz a sok igazságtalanság, amelyet testvéreink ilykép *elszenvedni kényszerültek, hazánk és a monarchia között az animozitás tartós állapotát idézte elő, melyet a királyság kormányai csak nagy nehézségek közt és számos áldozat árán bírtak csillapítani.*

Amikor a jelenlegi háború kitört, azt remélhettük, hogy az osztrák-magyar kormány, legalább az utolsó órában, végre meggyőződik annak égető szükségéről, hogy megszüntesse ezt az igazságtalanságot, amely nemcsak baráti viszonyunkat, hanem még a szomszédos államok között szükséges normális viszonyt is veszélyeztette.

Két háborús esztendő, amely alatt Románia fenntartotta semlegességét, bebizonyította, hogy Ausztria-Magyarország, idegenkedve minden belső reformtól, amely az uralma alatt álló népek életsorsát megjavíthatta volna, ép annyira késznek mutatkozott e népeket feláldozni, mint képtelennek őket külső támadások ellen megvédeni.

E háború, amelyben majdnem egész Európa résztvesz, a nemzeti fejlődést, sőt maguknak az államoknak fennállását is érintő leg súlyosabb problémákat veti fel; Románia, attól a kívánságtól áthatva hogy a konfliktus befejezésének siettetéséhez hozzájáruljon és attól a parancsoló szükségétől vezéreltetve, hogy faji érdekeit megvédje, kénytelen azok oldalán lépni sorompóba, akik nemzeti egységének megvalósulását inkább képesek biztosítani.

Ezekből az okokból Románia e pillanattól kezdve hadi állapotban levőnek tekinti magát Ausztria-Magyarországgal szemben.

Bukarest, 1916. évi augusztus hó 14/27-én.

Esti 9 órákor.

Em. Porumbaro m. p.

Gróf Hadik — báró Burjánhoz.

Távirat.

Stockholm, 1916 szeptember 23.

Gróf Czernin követ Svédországon átutaztában, arra kér, juttassam el a következő táviratot Excellenciádhoz:

»Bukaresti jelentéseim kiegészítéséül:

»Augusztus 24-én Oroszország ultimátumot intézett Romániához, messzemenő ígéreteket téve (Erdély, a Bánát, Bukovina, úgy látszik a Duna torkolatai is), másfelől pedig 100.000 ember bevonulásával fenyegetőzve: válasszon Románia, hogy ezek ellenség vagy barát gyanánt jöjjenek-e. A Király fajt accompli elé állította a koronatanácsot. Ugyanabban az órában, amikor a koronatanács egybeült, máris katonailag elzárták a követséget. Bratiano röviddel a koronatanács előtt még becsületszavára fogadta nekem, hogy semleges marad, az utolsó pillanatban pedig a Királyt toltta előtérbe, hogy elhárítsa magáról a felelősséget, ha balul üt ki a dolog. Kétségtelennek látszik, hogy Bratiano szívesebben várt volna még egy darabig. Bekövetkezett, amit előreláttam, hogy az entente az akciót hirtelen fogja kierőszakolni.

»Követségünk és konzuli hivatalaink tagjai, valamint családjaik és kolóniánk néhány tagja, összesen mintegy 150-en, tíz napon át a követségen internálva voltunk; minden közlekedéstől eltiltottak bennünket; úgy bántak velünk, mint rabokkal és uzsoraáron szűkösen élmeztek. Nekem ugyan felajánlotta Bratiano, hogy szövetségeseink diplomáciai képviselteinek személyzetével egyidejűen utazzam el, minthogy azonban ezzel a missziókhöz hivatalosan beosztott és részben letartóztatott urak, valamint kolóniáknak a követségre menekült tagjai védtelenné váltak volna, visszautasítottam az ajánlatot és kijelentettem, hogy csak szabadonbocsátásuk után utazom el. Román katonák behatoltak a követségre és letartóztattak egy szolgát, aki csak a németalföldi követ közbenjárására nyerte vissza szabadságát. A kolóniákkal szemben követett eljárás le sem írható; ezrével hurcolták el és internálták az embereket durva bánásmód mellett; nőket és gyermekeket is. Az utóbbiakat állítólag szabadon bocsátották«.